

TOMASZ LISOWSKI

Poznań

Relikty leksykalne szesnastowiecznej czeskiej *Biblii kralickiej* w Nowym Testamencie *Biblii warszawskiej* (1975)

Polscy protestanci aż do roku 1975 podczas nabożeństw oraz w prywatnych rozważaniach biblijnych korzystali z *Biblii gdańskiej*, przekładu z języków oryginalnych dokonanego przez Daniela Mikołajewskiego¹, a wydanego w roku 1632 w gdańskiej drukarni Andrzeja Hünefeldta. Dopiero w trzeciej ćwierci XX wieku z inicjatywy Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego do ich rąk trafił nowy przekład Biblii, autorstwa tłumaczy reprezentujących Kościoły zrzeszone w Polskiej Radzie Ekumenicznej, znany jako *Biblia warszawska*². W zamierzeniach Zespołu Redakcyjnego miała to być translacja wychodząca naprzeciw potrzebom współczesnego odbiorcy, dla którego język siedemnastowiecznej *Biblii gdańskiej* mógł być już niezrozumiały. Tak ten problem został przedstawiony we *Wstępie do Biblii warszawskiej*: „[...] nowy przekład powinien być wierny i dokładnie oddawać myśl oryginału. Słownictwo i styl dostosowano do wymagań współczesnego języka polskiego i potrzeb dzisiejszego Czytelnika, starając się jednocześnie zachować dostojny charakter ksiąg Pisma Świętego”³. Mimo to w *Biblii warszawskiej* można odna-

¹ Tłumacz *Biblii gdańskiej*, Daniel Mikołajewski, herbu Habdank (1560–1633) pochodził z drobnej szlachty z Mikołajewic pod Radziejowem. W Radziejowie odebrał pierwsze wykształcenie w szkole kalwińskiej, zarządzanej przez Rafała Leszczyńskiego. Będąc preceptorem kasztelanów łędzkich, Wojciecha i Władysława Przyjemskich, studiował na uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą, a następnie w Heidelbergu. Po powrocie do kraju w 1583 roku aktywnie włączył się w toczącą się tu dysputę religijną. W 1590 roku opublikował polemiczną w stosunku do Jakuba Wujka rozprawę teologiczną *O Sakramencie Ciała i Krwie Pańskiej*. W 1591 roku został ordynowany ministrem kalwińskim w zborze w Radziejowie, a w 1597 roku został seniorem Kościoła kalwińskiego na Kujawach. Dzięki swojemu aktywnemu zaangażowaniu na rzecz pojednania się polskich protestantów i jako zwolennik zgody sandomierskiej w 1607 roku został przyjęty w poczet seniorów Kościoła braci czeskich, a w 1627 roku, po połączeniu się Kościoła kalwińskiego i Kościoła braci czeskich na synodzie w Ostrorogu, został wybrany wielkopolskim superintendentem zjednoczonego Kościoła. Zmarł w Dębicy 8 kwietnia 1633 roku. Książdz Daniel Mikołajewski na stałe zapisał się w dziejach kultury polskiej jako tłumacz Biblii (M. Сірауґо, *Daniel Mikołajewski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXI, Wrocław 1976, s. 154–156).

² *Biblia, to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Nowy Przekład z języków hebrajskiego i greckiego opracowany przez Komisję Przekładu Pisma Świętego*, Warszawa 1975.

³ *Od Wydawnictwa*, [w:] *Biblia, to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu...*, op. cit., s. 3.

leżć pewne nawiązania do utrwalonego w świadomości wiernych tekstu *Biblii gdańskiej* polegające na utrzymywaniu pojedynczych leksemów z niej przejętych⁴. Zapewne także ze względu na wielowiekową tradycję przekładu gdańskiego, dotychczasowego tekstu kanonicznego polskich protestantów, oraz potrzeby związane z praktykami religijnymi wiernych i ich Kościołów, tłumacze, wprowadzając tylko niewielkie korektury, utrzymali w *Biblii warszawskiej* utrwaloną w *Biblii gdańskiej* formę modlitwy *Ojcze nasz*⁵. Nie wdając się tutaj w pogłębioną analizę motywów takiej decyzji, rozwiązanie to uznać należy za zachowawcze, zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę, że we wcześniejszym nowożytnym przekładzie na współczesny język polski z 1965 roku, w *Biblii Tysiąclecia*⁶, ku niezadowoleniu wielu wiernych⁷ modlitwa *Ojcze nasz* przybrała kształt językowy całkowicie zrywający z tradycją⁸. *Biblia warszawska* zatem do pewnego stopnia nawiązuje do leksykalnej (i stylistycznej) tradycji swojej poprzedniczki, *Biblii gdańskiej*.

⁴ Zestawienie porównawcze występujących w *Biblii Tysiąclecia*, a przejętych z *Biblii* Jakuba Wujka, czasowników i pochodzących od nich rzeczowników odsłownych, które w *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego są albo opatrzone kwalifikatorami *dawny*, *przestarzały*, albo poświadczone w nim wyłącznie w kontekstach biblijnych, z ich paralelnymi odpowiednikami w *Biblii warszawskiej*, z uwzględnieniem kontekstu *Biblii gdańskiej*, upoważnia do stwierdzenia, „że *Biblia warszawska*, podobnie jak *Biblia tyniecka*, poprzez swój zasób leksykalny osadzona jest w tradycji, przy czym *Biblia warszawska* okazuje się mniej zachowawcza. [...] Odwołujący się w swojej pracy przede wszystkim, co przecież nie może dziwić, do *Biblii gdańskiej*, tłumacze *Biblii warszawskiej*, tam, gdzie nie odrzucają tradycji, do tekstu przez siebie redagowanego wprowadzają tylko te leksemy tradycyjne, które wyspecjalizowały się jako wyznaczniki stylu biblijnego – są to przede wszystkim rzeczowniki odsłowne, o ekstensi ograniczonej do kontekstów biblijnych, oraz połączenia wyrazowe współtworzące frazeologię biblijną” (T. Lisowski, *Język Biblii warszawskiej, współczesnego protestanckiego przekładu Pisma św. wobec tradycji*, [w:] *Język polski. Współczesność. Historia*. T. 2, red. W. Książek-Bryłowa, H. Duda, Lublin 2002, s. 140).

⁵ Mt 6, 9–13 – *Biblia gdańska*: „Ojcze nasz, któryś jest w niebiesiach! Święć się imię twoje; Przyjdź królestwo twoje; bądź wola twoja jako w niebie, tak i na ziemi. Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj. I odpuść nam nasze winy, jako i my odpuszczamy naszym winowajcom; I nie wwdź nas na pokuszenie, ale nas zbaw ode złego. Albowiem twoje jest królestwo i moc, i chwała na wieki. Amen”; *Biblia warszawska*: „Ojcze nasz, któryś jest w niebie, święć się imię Twoje, przyjdź królestwo Twoje, bądź wola Twoja, jak w niebie, tak i na ziemi. Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj i odpuść nam nasze winy, jak i my odpuszczamy naszym winowajcom. I nie wódź nas na pokuszenie, ale zbaw nas ode złego. Albowiem Twoje jest Królestwo i moc, i chwała na wieki wieków. Amen” (*Biblia, to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, op. cit., s. 1033).

⁶ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, opracował zespół biblistów z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Poznań – Warszawa 1965.

⁷ Wokół nowoczesnego kształtu językowego *Biblii Tysiąclecia*, a zwłaszcza modlitwy *Ojcze nasz*, rozgorzała polemika, początkowo w gronie biblistów, a następnie (w latach siedemdziesiątych XX wieku) także wśród laickich katolików (por. M. Wolniewicz, *Refleksje nad Biblią Tysiąclecia*, „Przewodnik. Katolicki” 1965, nr 47, s. 417; E. Dąbrowski, *Nowy polski przekład Pisma Świętego z języków oryginalnych. Krytyczna ocena tzw. Biblii Tysiąclecia*, Londyn 1967, s. 58; T. Żychiewicz (Ojciec Malachiasz), „*I nie wódź nas na pokuszenie...*”, „Tygodnik Powszechny” 1970, nr 8, s. 6; I. Bajerowa, *Spór o przekład „Ojcze nasz”*, „Tygodnik Powszechny” 1970, nr 18, s. 5; E. Dąbrowski, *Polska wersja „Modlitwy Pańskiej”*, „Życie Katolickie” 1984, nr 6, s. 76; I. Bobrowski, *O przekładzie Modlitwy Pańskiej w Biblii Tysiąclecia*, „Życie Katolickie” 1, 1985, s. 138–141; A. Jankowski, *W sprawie przekładu „Ojcze nasz”*, „Tygodnik Powszechny” 1970, nr 11, s. 3; R. Pietkiewicz, *Biblia Tysiąclecia w tradycji polskiego edytorstwa biblijnego*, Wrocław 2004, s. 103–115).

⁸ Fragment Ewangelii wg św. Mateusza, rozdział 6, wersety od 9 do 13 w *Biblii Tysiąclecia* przybrał następujące brzmienie: „Ojcze nasz, który jesteś w niebie, niech się święci imię twoje. Niech przyjdzie królestwo twoje; niech twoja wola spełnia się na ziemi, tak jak i w niebie. Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj; i przebacz nam nasze winy, jak i my przebaczymy tym, którzy przeciw nam zawinili; i nie dopuść, abyśmy

Celem tego artykułu jest próba charakterystyki jednego z aspektów filiacyjnej zależności Nowego Testamentu *Biblii warszawskiej* od kanonicznego dla polskich protestantów przekładu gdańskiego. Analiza mianowicie zmierzać będzie do wskazania tych leksemów obecnych w Nowym Testamencie *Biblii warszawskiej*, które uznać można za przejęte z Nowego Testamentu *Biblii gdańskiej*, a które swoją proveniencją sięgać mogą czeskiej *Biblii kralickiej*, co w efekcie pozwoli na scharakteryzowanie zakresu ewentualnej filologicznej zależności współczesnego przekładu warszawskiego od szesnastowiecznego przekładu kralickiego.

W pracach poświęconych *Biblii gdańskiej* podnoszono kwestię jej związków z młodszą od niej o mniej więcej 50 lat *Biblią kralicką*⁹ w zakresie nawiązań leksykalnych¹⁰, techniki translatorskiej oraz rozwiązań redakcyjnych¹¹.

Potwierdzają je także ostatnie badania, których zakres ograniczony jest do leksyki występującej w Nowym Testamencie *Biblii gdańskiej* (a także w *Nowym Testamencie gdańskim* z 1606 roku, w którego redagowaniu uczestniczył Daniel Mikołajewski)¹². Analizie poddane zostały tam, po pierwsze, autosemantyczne leksemy swoiste Nowego Testamentu *Biblii gdańskiej*¹³, po drugie, autosemantyczne leksemy charakterystyczne dla obu redakcji

ulegli pokusie, ale nas zachowaj od złego” (*Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych...*, op. cit., s. 1130).

⁹ *Bible Kralická*, Kralice 1579–1593; T. I: *Knihy Mojžišovy*, Kralice 1579; T. II: *Jozue až Ester*, Kralice 1580; T. III: *Job až Píseň Šalomounova*, Kralice 1582; T. IV: *Proroci*, Kralice 1587; T. V: *Apokryfy*, Kralice 1588; T. VI: *Nový Zákon*, Kralice 1593. Korzystam z wydania elektronicznego zgodnego z oryginałem: *e-Biblia*. Podkowa Leśna 2006.

¹⁰ Wśród tekstów, z których korzystał Daniel Mikołajewski, redagując *Biblię gdańską*, J. Szeruda wymienia *Biblię kralicką*: „[...] identyczne wyrażenia, dosłowne brzmienie wersetów i szyk wyrazów każą nam raczej sądzić, że rewizja *Biblii brzeskiej* w wydatny sposób posługiwała się *Biblią kralicką*, która tłumaczowi polskiemu więcej dawała materiału pomocniczego niż najlepsze przekłady zagraniczne. [...] Tak więc *kralicka* z nawiązką oddała *gdańskiej* to, co swego czasu wzięła z *brzeskiej*” (J. Szeruda, *Geneza i charakter Biblii gdańskiej*, Warszawa 1932., s. 28–29). Pogląd ten powtarza T. Wojak (T. Wojak, *Studium o Biblii gdańskiej*, [w:] *Z problemów reformacji*. Praca zbiorowa, t. 5, Warszawa 1985, s. 25).

¹¹ I. Kwilecka zauważa, porównując *Biblię gdańską* z *Biblią brzeską*: „Nowy przekład [...] trzyma się kurczowo oryginału i pod tym względem bliższy jest czeskiej *Biblii kralickiej*, do której nawiązuje między innymi w *Księgach apokryficznych*, przejmując stamtąd zestaw tych Ksiąg, tytuły i ich kolejność. W *Biblii gdańskiej* brak przedmowy, objaśnień i komentarzy, tak charakterystycznych dla *Biblii brzeskiej*. Wprowadzono jedynie wstępy do niektórych ksiąg, zaczerpnięte zazwyczaj z czeskiej *Biblii kralickiej*, i argumenty do poszczególnych rozdziałów” (I. Kwilecka, *Z dziejów przekładu pierwszej polskiej Biblii protestanckiej*, [w:] eadem, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*, Poznań 2003, s. 347).

¹² T. Lisowski, *Sola Scriptura. Leksyka Nowego Testamentu Biblii gdańskiej (1632) na tle porównawczym. Ujęcie kwantytatywno-dystrybucyjne*, Poznań 2010, s. 352–388.

¹³ Leksemami swoistymi są te hasła leksykonu Nowego Testamentu *Biblii gdańskiej*, które nie występują w leksykonie trzech wykorzystanych jako tło porównawcze nowotestamentowych przekładów renesansowych, to jest: w Nowym Testamencie *Biblii brzeskiej* (1563), w Nowym Testamencie *Biblii* Jakuba Wujka (1599) oraz w *Nowym Testamencie gdańskim* (1606). Leksemy swoiste zatem wyróżniają w zakresie doboru słownictwa Nowy Testament *Biblii gdańskiej* na tle pozostałych uwzględnionych w analizie porównawczej przekładów (T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, op. cit., s. 241–350).

Dalej posługiwał się będą następującymi skrótami tytułów tekstów źródłowych (podaję w kolejności chronologicznej): Nowy Testament *Biblii brzeskiej* (1563) – B; Nowy Testament *Biblii* Jakuba Wujka (1599) – W; Nowy Testament *gdański* (1606) – N; Nowy Testament *Biblii gdańskiej* (1632) – G.

Daniela Mikołajewskiego¹⁴. Zarówno wśród leksemów swoistych, jak i wśród leksemów charakterystycznych przeważają hasła o frekwencji tekstowej równej 1 ($f=1$), tym samym należą one do leksyki wyjątkowej, bo niezmiernie rzadko występującej w obrębie samego tekstu G ¹⁵.

Zestawienie miejsc biblijnych, w których poświadczono są leksemy swoiste i charakterystyczne dla G i N , z paralelnymi miejscami biblijnymi w *Biblii kralickiej*¹⁶, mające na celu określenie zakresu podobieństw filiacyjnych między G a Kr , dowiodło między innymi, że 78 haseł z grupy leksemów osobliwych wskazuje na ewentualną zależność filiacyjną od Kr . Stanowią one 1,5% leksykonu G oraz 23% wszystkich haseł swoistych G . Ponadto 26 leksemów swoistych dla G lub charakterystycznych dla G i N , które świadczyć mogą o relacjach zależności leksykalnej między G a Kr , to wyrazy w ogóle niepoświadczone lub o niewielkiej liczbie poświadczeń w *SPXVI* i jego kartotekach¹⁷. Niewielka liczba lub całkowity brak ich poświadczeń w materiałach *SPXVI* pozwala sądzić, że wyrazy te znajdowały się na marginesie ówczesnej leksyki polskiej, a ich pojawienie się w przekładach nowotestamentowych uwarunkowane było względami tekstowo-stylistycznymi (zależność od biblijnego przekładu czeskiego¹⁸). Na

¹⁴ Leksemami charakterystycznymi są te hasła, które w zestawieniu z leksykonem B i W występują tylko w leksykonie N oraz w leksykonie G , a poświadczono są w tych translacjach w miejscach paralelnych ich tekstów (T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, *op. cit.*, s. 159–240). Takich leksemów w całym leksykonie G jest w sumie 63 (T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, *op. cit.*, s. 238).

¹⁵ 254 leksemów swoistych G (75,2% wszystkich 338 leksemów swoistych G) to hasła o frekwencji $f = 1$ (T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, *op. cit.*, s. 241, 341).

¹⁶ Odtąd, pisząc o Nowym Testamencie *Biblii kralickiej*, używać będę skrótu Kr .

¹⁷ Są to występujące tylko w G : 1) hasła niepoświadczone: *rozumitelně*; 2) hasła z 1 poświadczeniem: *nalamany*, *przylatować*, *siniałość*, *ukryty*, *umowić się*, *wynalożyć*, *zachowanie*; 3) hasła z 2 poświadczeniami: *dołamać*, *gorliwie*, *hojny*, *nieprawy*, *obwinąć*, *trapić się*, *wysokomyślny*, *zmiłowywać się*; 4) hasła pochodzące ze źródeł nienależących do kanonu *SPXVI*, nieobjęte statystyką: *powiadomy*, *przypiąć się*, *spoldziedziczka*; występujące zarazem w G i N : 1) hasła z 1 poświadczeniem: *dychać*, *kotlarz*, *oliwka*, *spolmieszczanin*, *uwarowanie się*, *zronać*; 2) hasła z 2 poświadczeniami: *samcoožnik* (T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, *op. cit.*, s. 386).

¹⁸ Wieloaspektowy wpływ języka czeskiego na polszczyznę biblijną sięga doby staropolskiej, kiedy to tłumacze polscy odwoływali się do przekładów czeskich w poszukiwaniu adekwatnych rozwiązań translacyjnych (por. S. U r b a Ń c z y k, *Z dawnych stosunków językowych polsko-czeskich*. Cz. 1.: *Biblia królowej Zofii a staro-czeskie przekłady Pisma św.*, Kraków 1946; V. K y a s, *Česká předloha staropolského žaltáře*, Praha 1962; S. Rospond, *Z badań nad stosunkami językowymi polsko-czeskimi do XVI w.*, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 4, 1963, s. 103–215; M. Cybulski, *Bohemizmy ortograficzne w drugiej i trzeciej części Psalterza floriańskiego*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 32, 1986, s. 43–50; idem, *Bohemizmy leksykalne w piętnastowiecznej części Psalterza floriańskiego*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linguistica” 23, 1990, s. 51–64; idem, *Język piętnastowiecznej części Psalterza floriańskiego*. *Ortografia, fonetyka, fleksja*, Łódź 1988; idem, *Język piętnastowiecznej części Psalterza floriańskiego*. *Składnia zdania pojedynczego*, Łódź 1993; I. Kwilecka, *Bible tchèque médiévale et les traductions bibliques anciennes polonaises*. (*Précis de problèmes des recherches*), [w:] eadem, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*, Poznań 2003, s. 197–198; eadem, *Średniowieczna Biblia czeska a staropolskie przekłady biblijne (zarys problematyki badawczej)*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linguistica” 23, 1990, s. 73–82; T. L i s o w s k i, J. M i g d a ł, *Leksemy osobliwe w miejscach słownikowo różnych Psalterza floriańskiego i puławskiego*, [w:] *Studia historycznojęzykowe*. T. 1, red. M. Kucala, T. Krążyńska, Kraków 1994, s. 101–112). Język czeski poprzez przekłady biblijne, do których odwoływali się w swojej pracy polscy tłumacze średniowieczni, przyczyniał się do wzrostu sprawności i intelektualizacji polszczyzny (T. L e w a s z k i e w i c z, *Rola przekładów Biblii w formowaniu języków literackich europejskiego kręgu kulturalnego*, [w:] *Biblia a kultura Europy*, red. M. Kamińska, E. Małek, Łódź 1992, s. 242; idem, *Rola kontaktów językowych we wstępnym okresie formowania się słowiańskich języków literackich (na tle ogólniejszym)*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*. Seria VIII: Ję-

podkreślenie zasługuje fakt, że większość z nich z pewnością nie należy do bohemizmów leksykalnych¹⁹.

Procedura zmierzająca do wskazania w Nowym Testamencie *Biblii warszawskiej*²⁰ reliktyw leksykalnych swoją proveniencją sięgających *Kr*, a wprowadzonych do tego przekładu na współczesny język polski za pośrednictwem *G*, uwzględnić musi wyłonienie tych haseł leksykonu *G*, które wykazują powinowactwo leksykalne z *Kr* (zakres tak rozumianej analizy ograniczony został do leksemów świadczących o odrębności leksykalnej *G*, czyli leksemów swoistych *G*, oraz do leksemów wskazujących na ewentualną zależność *G* od wcześniejszych polskich przekładów protestanckich pozostających z nim w relacji filiacyjnej, a mianowicie do leksemów charakterystycznych dla *G* i *N*²¹, leksemów charakterystycznych dla *G* i *B* oraz leksemów charakterystycznych dla *G*, *N* i *B*). W tym celu tak wyłonione hasła leksykonu *G* zestawione zostały z ich odpowiednikami występującymi w paralelnych miejscach biblijnych w *Kr*.

Kryterium pozwalające ustalić płaszczyznę porównania leksyki polskiego i czeskiego przekładu sformułowane jest na założeniu²², że za leksemy wykazujące filiacyjną zależność *G* od *Kr* uznać należy te hasła leksykonu *G*, w których dostrzec można podobieństwo w budowie słowotwórczej do odpowiadających im w danym miejscu biblijnym leksemów czeskiej *Kr*, a więc te leksemy, które zbudowane są z wykorzystaniem tego samego rdzenia i ewentualnie równokształtnych prefiksów. Przy czym na tak rozumianą identyfikację nie mają wpływu, po pierwsze, różnice w zakresie morfemów fleksyjnych, które mogą przybierać warunkowane syntaktycznie formy charakterystyczne dla języka czeskiego bądź polskiego²³; po drugie, różnice fonetyczne, zwłaszcza seryjne między polskimi i czeskimi wyrazami, a więc formy nieprzegłoszone, formy beznosówkowe, formy z grupami *trat* i *tlat*, formy ze spółgłoską *h* zamiast *g*, formy ze spółgłoskami zdyspalatalizowanymi przed *i*, *e* oraz formy z przegłosem czeskim 'u>i'²⁴.

W toku dalszego wywodu przedstawione zostaną te leksemy obecne w *G*, które pozostają w relacji zależności od *Kr*, a które występują także w paralelnych miejscach biblijnych w *War*: W celach porównawczych przytoczone zostaną także ich odpowiedniki w dwu innych współczesnych polskich przekładach – w *Nowej Biblii gdańskiej* (*Nowy*

zykoznawstwo. Prace na XI Międzynarodowy Kongres Słowistów w Bratysławie 1993, red. B. Galster. Warszawa 1992, s. 136; idem, *O potrzebie nowego spojrzenia na genezę polskiego języka literackiego (z uwzględnieniem tła ogólnoeuropejskiego)*, [w:] *Studia historycznojęzykowe*. T. 1, red. M. Kucala, Z. Krążyńska. Kraków 1994, s. 215–217).

¹⁹ T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, *op. cit.*, s. 387.

²⁰ W dalszym wywodzie, pisząc o Nowym Testamencie *Biblii warszawskiej*, posługiwać się będę skrótem *War*.

²¹ Por. wyniki analizy w zakresie leksemów osobliwych *G* oraz leksemów charakterystycznych dla *G* i *N*: T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, *op. cit.*, s. 351–387.

²² Por.: T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, *op. cit.*, s. 354–355.

²³ Uwagi na temat historycznej fleksji czeskiej zob.: J. Gebauer, *Historická mluvnická jazyka českého*. T. 3: *Tvarosloví*. Cz. 1: *Skloňování*, Praha 1960.

²⁴ J. Siatkowski, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*. Cz. 1: 1. *Grupy trat, tlat*; 2. *h zamiast g*; 3. *spółgłoski twarde przed i, e*. Wrocław 1965; idem, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*. Cz. 2: 4. *Formy beznosówkowe*; 5. *formy nieprzegłoszone*, Wrocław 1970; M. Basaj, J. Siatkowski, *Bohemizmy w języku polskim*. Słownik, Warszawa 2006; J. Reczek, *Bohemizmy leksykalne w języku polskim do końca XV wieku*. Wybrane zagadnienia, Wrocław 1968.

Testament)²⁵, translacji świadomie filologicznie nawiązującej do pierwszego wydania *Biblii gdańskiej* z 1632 roku, oraz w Nowym Testamencie *Biblii Tysiąclecia*²⁶, współczesnego polskiego przekładu, powstałego w kręgu katolickim, dla którego protestancka *Biblia gdańska* nie była wzorcem translacyjnym.

Analiza zmierzająca do ustalenia stopnia ewentualnego powinowactwa *G* od *Kr* w zakresie leksyki swoistej *G* ujawniła, że 78 leksemów spośród grupy 388 leksemów swoistych przekładu Daniela Mikołajewskiego²⁷ uznać można za polskie ekwiwalenty greckich odpowiedników, wprowadzone do *G* być może pod wpływem przekładu kralickiego. W biblijnych miejscach paralelnych *War* z liczby tych 78 haseł swoistych leksykonu *G*, pozostających w relacji zależności od *Kr*, wystąpiło 14 leksemów. Są to:

dołamać – Mt 12,20 *κατάγνυμι*²⁸ ‘łamać, druzgotać’²⁹ (*N, B, W złamać*); *War dołamać*; *Ngd zgubić*; *Tys złamać*³⁰; *dopełniać*³¹ – Kol 1,24 *ἀναπληρῶ* ‘uzupełnić, wypełnić; równoważyć’ (*N, B, W wypełniać*)³²; *War, Tys dopełniać*; *Ngd wypełniać*³³; *gorliwie*³⁴ –

²⁵ Dalej, pisząc o tej translacji, posługiwać się będę skrótem *Ngd*. Korzystam z wydania: *Nowa Biblia Gdańska* (Nowy Testament). Śląskie Towarzystwo Biblijne, Katowice 2004.

²⁶ Dalej, pisząc o Nowym Testamencie *Biblii Tysiąclecia*, posługiwać się będę skrótem *Tys*. Korzystam z wydania: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, opracował Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich. Wyd. 2, Poznań 1971.

²⁷ W całym leksykonie *G* w sumie występuje 338 leksemów swoistych, w tym 100 rzeczowników, 170 czasowników, 55 przymiotników, 13 przysłówków (T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, op. cit., s. 241).

²⁸ Po wskazaniu lokalizacji przytaczam leksem grecki, którego ekwiwalentem jest poddawany analizie leksem polski. Korzystam przy tym z edycji: *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, tłum. R. Popowski, M. Wojciechowski, Warszawa 1995.

²⁹ Polskie znaczenie leksemu greckiego oryginału przytaczam za: R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 1995.

³⁰ *Kr* Trtiny nalomené *nedolomí*, a lnu kouřícího se neuhási, až i vypoví soud k vítězství; *G* Trzciny nalamanej nie *dołamie*, a lnu kurzącego się nie zagasi, až wystawi sąd ku zwycięstwu; *War* Trzciny nadłamanej nie *dołamie*, a lnu tlejącego nie zagasi, dopóki nie doprowadzi do zwycięstwa sprawiedliwości; *Ngd* trzciny zniszczonej nie *zgubi* i tlejącego się lnu nie zagasi, až oddali sąd ku zwycięstwu; *Tys* Trzciny zgniecionej nie *złamie* ani knota tlejącego nie dogasi, až zwycięsko sąd przeprowadzi.

³¹ Leksem ten wystąpił w *War* tylko w Kol 1,24, czyli w 1 z 4 miejsc biblijnych, w których poświadczony on jest w *G*, a które wykazują relację zależności od *Kr*. Współczesnymi jego odpowiednikami w pozostałych 3 lokalizacjach są czasowniki: *dopełnić* – Mt 23,32 *πληρῶ* ‘czynić pełnym, napełniać; spełniać, wypełniać coś; dopełniać, kończyć’ (*N, B wypełnić; W dopełnić*); *War, Ngd, Tys dopełnić*; 1Tes 2,16 *ἀναπληρῶ* ‘czynić pełnym, wypełniać; spełniać’ (*N, B, W wypełniać*); *War dopełnić*; *Ngd dopełnienie*; *Tys dopełniać*; oraz *wypełniać* – 2Kor 9,12 *προσαναπληρῶ* ‘uzupełniać, dopełniać, zaopatrywać na coś, zapobiegać czemuś’ (*N nadgradzać; B nagradzać; W wypełniać*); *War wypełniać*; *Ngd, Tys uzupełniać*.

³² W nawiasie pojawiają się ekwiwalenty analizowanego leksemu greckiego oryginału w *N, B* i *W*.

³³ *Kr* Kterýž nyní raduji se z utrpení mých, kteráž snáším pro vás, a *doplňuji* ostatky soužení Kristových na těle svém za jeho tělo, jež jest církev; *G* Który się teraz raduję w doległościach moich dla was i *dopełniam* ostatków ucisków Chrystusowych na ciele mojem za ciało jego, które jest kościół; *War* Teraz raduję się z cierpień, które za was znoszę i *dopełniam* na ciele moim niedostatku udęk Chrystusowych za ciało jego, którym jest Kościół; *Ngd* Teraz się cieszę wśród moich cierpień dla was, oraz w mojej cielesnej naturze *wypełniam* będę utrapień Chrystusa dla jego ciała, którym jest zgromadzenie wybranych; *Tys* Teraz raduję się w cierpieniach za was i ze swej strony *dopełniam* niedostatki udęk Chrystusa w moim ciele dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół.

³⁴ Leksem ten wystąpił w *War* tylko w Łk 22,44, czyli w 1 z 2 miejsc biblijnych, w których poświadczony on jest w *G*, a które wykazują relację zależności od *Kr*: Współczesnym jego odpowiednikiem w tej 2 lokalizacji

Łk 22,44 ἐκτενω̄ς ‘gorliwie, żarliwie’ (*N, B pilnie; W długo*); *War, Ngd gorliwie; Tys usilnie*³⁵; *marny* – 1P 1,18 μάταιος ‘głupi, próżny, bezwartościowy, bezużyteczny, jałowy, pusty, nędzny; subst.: rzecz próżna, bezużyteczna, głupia, jałowa’ (*N, B, W próżny*); *War marny; Ngd, Tys przemijający*³⁶; *nieuczony* – Dz 4,13 ἀγράμματος ‘niepiśmienny; stąd też: niewykształcony’ (*N nieuk; B uczoney; nie byli uczonymi; W bez nauki*); *War, Ngd, Tys nieuczony*³⁷; *niewielki* – Ap 3,8 μικρός ‘mały’ (*N, W mały; B niejaki*); *War niewielki; Ngd mały; Tys znikomny*³⁸; *poniżać się* – Mt 23,12 ταπεινῶ ‘pomniejszać, zniżyć, zmniejszać’; *N, W uniząć się; B unżyć się; War, Tys poniżać się; Ngd unżyć się*³⁹; Łk 14,11 ταπεινῶ ‘ts.’ (*N, B, W uniząć się*); *War poniżać się; Ngd uniząć; Tys uniząć się*⁴⁰; Łk 18,14 ταπεινῶ

jest przymiotnik *gorliwy*: Tyt 2,14 ζηλωτής ‘gorliwiec, zapaleniec, zagorzały zwolennik, zagorzały wyznawca, zelota, entuzjasta’; *naśladujący gorliwie*; (*N, B naśladujący; W naśladowca*); *War, Tys gorliwy; Ngd gorliwiec*.

³⁵ **Kr** A jsa v boji, *horlivěji* se modlił. I učiněn jest pot jeho jako krůpě krve tekoucí na zemi; **G** Ale będąc w boju, *gorliwiej* się modlił, a był pot jego jako krople krwi ściekające na ziemię; **War** I w śmiertelnym boju jeszcze *gorliwiej* się modlił; i był pot jego jak krople krwi, spływające na ziemię; **Ngd** A będąc w trwodze, jeszcze *gorliwiej* się modlił, zaś jego pot stał się jak skrzepy krwi spływające na ziemię; **Tys** Pograżony w udřęce, jeszcze *usilniej* się modlił, a Jego pot był jak gęste krople krwi, sączące się na ziemię.

³⁶ **Kr** Vědouce, že ne těmi porušitelnými věcmi, stříbrem nebo zlatem, vykoupeni jste z *marného* vašeho obcování podle ustanovení otců; **G** Wiedząc, iż nie skazitelnymi rzeczami, srebrem albo złotem, wykupieni jesteście od *marnego* obcowania waszego, od ojców podanego; **War** Wiedząc, że nie rzeczami znikomymi, srebrem albo złotem, zostaliście wykupieni z *marnego* postępowania waszego, przez ojców wam przekazanego; **Ngd** Wiedząc, że z waszego próżnego, przekazanego wam przez przodków sposobu życia, zostaliście wykupieni nie tymi, *przemijającymi* rzeczami – srebrem lub złotem; **Tys** Wiecie bowiem, że z odziedziczonego po przodkach waszego złego postępowania zostaliście wykupieni nie czymś *przemijającym*, srebrem lub złotem.

³⁷ **Kr** I vidouce takovou udatnost a smělost v mluvení Petrovu a Janovu, a shledavše, že jsou lidé *neučení* a prostí, divili se, a poznali je, že s Ježíšem bývali; **G** Widząc tedy bezpieczeństwo Piotrową i Janową, i zrozumiawszy, iż ludźmi byli *nieuczonymi* i prostakami, dziwowali się i poznali je, iż byli z Jezusem; **War** A widząc odwagę Piotra i Jana i wiedząc, że to ludzie *nieuczenni* i prości, dziwili się; poznali ich też, że byli z Jezusem; **Ngd** A widząc szczerłość Piotra i Jana oraz gdy zrozumieli, że są *nieuczonymi* prostakami – dziwili się, kiedy ich rozpoznali, że byli razem z Jezusem; **Tys** Widząc odwagę Piotra i Jana, a dowiedziawszy się, że są oni ludźmi *nieuczonymi* i prostymi, dziwili się. Rozpoznawali w nich też towarzyszy Jezusa.

³⁸ **Kr** Vím skutky tvé. Až, postavil jsem před tebou dveře otevřené, a žádnýť jich nemůže zavřítí. Nebo máš ač *nevelikou* moc, a ostříhal jsi slova mého, a nezapřels jména mého; **G** Znam uczynki twoje; otom wystawił przed tobą drzwi otworzone, a żaden nie może ich zamknąć; bo acz masz *niewielką* moc, przecięś zachował słowo moje i nie zaprzależ się imienia mego; **War** Znam uczynki twoje; oto sprawiłem, że przed tobą otwarte drzwi, których nikt nie może zamknąć; bo choć *niewielką* masz moc, jednak zachowałeś moje Słowo i nie zaparłeś się mojego imienia; **Ngd** Znam twoje czyny (oto dane przed two oblicze drzwi, które są otwarte; więc nikt ich nie może zamknąć), ponieważ masz *małą* siłę, a zachowałeś moje słowo, i nie zaparłeś się mojego Imienia; **Tys** Znam twoje czyny. Oto postawiłem jako dar przed tobą drzwi otwarte, których nikt nie może zamknąć, bo ty, chociaż moc masz *znikomą*, zachowałeś moje słowo i nie zaparłeś się mego imienia.

³⁹ **Kr** Nebo kdož by se sám povyšoval, bude ponížěn; a kdož by se *ponížil*, bude povýšen; **G** A kto by się wywyższał, będzie poniżony; a kto by *się poniżał*, będzie wywyższony; **War** A kto się będzie wywyższał, będzie poniżony, a *kto się będzie poniżał*, będzie wywyższony; **Ngd** A kto się wywyższy, zostanie unizony; a kto siebie *unizy*, zostanie wywyższony; **Tys** Kto się wywyższa, będzie poniżony, a *kto się poniża*, będzie wywyższony. Wprawdzie w *Kr* mamy do czynienia z czasownikiem dokonanym, a w *G* z czasownikiem niedokonanym, jednak mimo to doszukiwać się można relacji zależności leksykalnej między *Kr* a *G*.

⁴⁰ **Kr** Nebo každý, kdož se povyšuje, bude ponížěn; a kdož se *ponižuje*, bude povýšen; **G** Bo wszelki, kto się wywyższa, poniżony będzie, a *kto się poniża*, wywyższony będzie; **War** Każdy bowiem, kto się wywyższa, będzie poniżony, a *kto się poniża*, będzie wywyższony; **Ngd** Bowiem każdy, kto siebie wywyższa – zostanie uczyniony niskim; a *kto siebie unizą* – zostanie wywyższony; **Tys** Każdy bowiem, kto się wywyższa, będzie poniżony, a *kto się unizą*, będzie wywyższony.

‘ts.’; *N, B, W uniać się*); *War poniżać się*; *Ngd, Tys uniać się*⁴¹; *powonienie* – 1Kor 12,17 ὄσφρησις ‘węch, powonienie’ (*N, B, W wonianie*); *War, Tys powonienie*; *Ngd węch*⁴²; *przylatować* – Mt 13,32 ἐρχομαι ‘przychodzić, przybywać: wracać; nadchodzić, zbliżać się; iść’ (*N, B, W przychodzić*); *War, Ngd, Tys przylatywać*⁴³; *wściekły* – Jud 1,13 ἄγριος ‘dziki, polny’ (*N, W srogie; B okrutny*); *War wściekły*; *Ngd dziki*; *Tys rozhukany*⁴⁴; *wyprosić* – Łk 22,31 ἐχάρτεομαι ‘prosić, żądać’ (*N, B, W pożądać*); *War, Ngd wyprosić*; *Tys domagać się*⁴⁵; *zaczynać się* – 1P 4,17 – (*N, W -; B poczynać się*); *War zaczynać się*; *Ngd rozpoczęcie*; *Tys rozpocząć się*⁴⁶;

⁴¹ **Kr** Pravit’ vám: Odsel tento, ospravedlněn jsa, do domu svého, a ne onen. Nebo každý, kdož se povyšuje, bude ponížěn; a kdož se ponižuje, bude povýšen; **G** Powiadam wam, żeć ten odszedł usprawiedliwionym do domu swego, więcej niżeli on: albowiem kto się wywyższa, będzie ponizony, a kto się poniża, będzie wywyższony; **War** Powiadam wam: Ten poszedł usprawiedliwiony do domu swego, tamten zaś nie; bo każdy, kto siebie wywyższa, będzie ponizony, a kto się poniża, będzie wywyższony; **Ngd** Powiadam wam, że ten odszedł usprawiedliwiony do swego domu – w przeciwieństwie do tamtego; bo każdy, kto się wywyższa – zostanie unizony, zaś kto się unia – zostanie wywyższony; **Tys** Powiadam wam: Ten odszedł do domu usprawiedliwiony, nie tamten. Każdy bowiem, kto się wywyższa, będzie ponizony, a kto się unia, będzie wywyższony.

⁴² **Kr** Jestliže všecko tělo jest oko, kde pak bude sluch? Pakli všecko tělo jest sluch, kde povonění? **G** Je-liż wszystko ciało jest okiem, gdzież sluch? a je-liż wszystko sluchem, gdzież powonienie? **War** Je-liżby całe ciało było okiem, gdzież byłby sluch? A je-liżby całe ciało było sluchem, gdzież byłoby powonienie? **Ngd** Gdyby całe ciało było okiem, gdzie byłby sluch? A gdyby wszystko było sluchem, gdzie byłby węch? **Tys** Gdyby całe ciało było wzrokiem, gdzież byłby sluch? Lub gdyby całe było sluchem, gdzież byłoby powonienie?

⁴³ **Kr** Kteréžto zajisté nejmenší jest mezi všemi semeny, když pak vzroste, větší jest všech bylin, a bývá strom, takže ptactvo nebeské přiletíce, hnízda sobě dělají na ratolestech jeho; **G** Ktore najmniejsze jest ze wszystkich nasion; ale kiedy urosnie, największe jest ze wszystkich jarzyn, i staje się drzewem, tak iż ptaki niebieskie przylatując, gniazda sobie czynią na gałązkach jego; **War** Jest ono, co prawda, najmniejsze ze wszystkich nasion, ale kiedy urosnie, jest największe ze wszystkich jarzyn, i staje się drzewem, tak iż przylatują ptaki niebieskie i gnieźdzą się w gałęziach jego; **Ngd** jest ono wprawdzie nieznaczne wśród wszystkich nasion, ale kiedy urosnie, jest większe od wszystkich jarzyn, i staje się drzewem, tak, że przylatują ptaki nieba i gnieźdzą się w jego gałązkach; **Tys** Jest ono najmniejsze ze wszystkich nasion, lecz gdy wyrosnie, większe jest od innych jarzyn i staje się drzewem, tak że ptaki podniebne przylatują i gnieźdzą się na jego gałęziach.

⁴⁴ **Kr** Vzteklé vody mořské, vymítající jako pěny svou mrzkost, hvězdy bludné, jimžto mrákota tmy zachována jest na věčnost; **G** Wąły wściekle morskie, wyrzucające swoje sprośności, gwiazdy błakające się, którym chmura ciemności zachowana jest na wieki; **War** Wściekłymi bałwanami morskimi, wyrzucającymi hańbę swoją, błakającymi się gwiazdami, dla których zachowane są na wieki najgęstsze ciemności; **Ngd** dzikie fale morza, co z pianą wypływają swoje hańby; błakające się gwiazdy dla których mrok ciemności jest zachowany na wieczność; **Tys** rozhukane bałwany morskie wypływające swoją hańbę; gwiazdy zbłakane, dla których nieprzeniknione ciemności na wieki przeznaczone.

⁴⁵ **Kr** I řekl Pán: Šimone, Šimone, aj, satan wyprosil vás, aby vás tříbil jako pšenici; **G** I rzekł Pan: Szymonie, Szymonie! oto szatan wyprosił was, aby was odwiewał jako pszenicę; **War** Szymonie, Szymonie, oto szatan wyprosił sobie, aby was przesiać jak pszenicę; **Ngd** Ale Pan powiedział: Szymonie, Szymonie, oto szatan wyprosił sobie, aby was przesiać jak zborze; **Tys** Szymonie, Szymonie, oto szatan domagał się, żeby was przesiać jak pszenicę.

⁴⁶ **Kr** Neboť jest čas, aby se začal soud od domu Božího. A poněvadž nejprv začíná se od nás, jakýž bude konec těch, kteří nejsou povolní evangelium Božímu?; **G** Albowiem czas jest, aby się sąd począł od domu Bożego; a ponieważ najprzod zaczyna się od nas, jakież będzie koniec tych, co są nieposłuszni Ewangelii Bożej?; **War** Nadszedł bowiem czas, aby się rozpoczął sąd od domu Bożego; a jeśli zaczyna się od nas, to jakież koniec czeka tych, którzy nie wierzą ewangelii Bożej? **Ngd** Ponieważ nadeszła pora rozpoczęcia oceny od domu Boga. A jeśli najpierw od nas, jaki będzie koniec tych, którzy są nieposłuszni Ewangelii Boga?; **Tys** Czas bowiem, aby sąd się rozpoczął od domu Bożego. Jeżeli zaś najpierw od nas, to jaki będzie koniec tych, którzy nie są posłuszni Ewangelii Bożej?

zwiastować⁴⁷ – Łk 2,10 εὐαγγελίζω ‘nieść dobrą nowinę, zwiastować dobrą nowinę, nieść radosną wieść; głosić jako dobrą nowinę coś komuś; zwiastować, ogłaszać coś komuś; głosić ewangelię, głosić radosną nowinę o czymś’ (N, W opowiadać; B oznajmiać); War, Tys zwiastować; Ngd ogłosić⁴⁸; Ap 14,6 εὐαγγελίζω ‘ts.’ (N, W opowiadać; B oznajmić); War zwiastować; Ngd, Tys ogłosić⁴⁹; 1J 1,2 ἀπαγγέλλω ‘oznajmiać, donosić, powiadamiać; obwieszczać, ogłaszać’ (N, B, W opowiadać); War zwiastować; Ngd, Tys oznajmiać⁵⁰; 1J 1,3 ἀπαγγέλλω ‘ts.’ (N, W opowiadać; W oznajmować); War zwiastować; Ngd, Tys oznajmiać⁵¹; zwiastowany⁵² – Heb 4,2 εὐαγγελίζω ‘nieść dobrą nowinę, zwiastować dobrą nowinę, nieść radosną wieść; głosić jako dobrą nowinę coś komuś; zwiastować, ogłaszać coś

⁴⁷ Leksem ten wystąpił w War tylko w Łk 2,10; Ap 14,6; 1J 1,2; 1J 1,3, czyli w 4 z 7 miejsc biblijnych, w których poświadczony on jest w G, a które wykazują relację zależności od Kr: Współczesnymi jego odpowiednikami w pozostałych 3 lokalizacjach są czasowniki: ogłosić – Łk 4,18 εὐαγγελίζω ‘nieść dobrą nowinę, zwiastować dobrą nowinę, nieść radosną wieść; głosić jako dobrą nowinę coś komuś; zwiastować, ogłaszać coś komuś; głosić ewangelię, głosić radosną nowinę o czymś’ (N, W opowiadać; W opowiedzieć); War ogłosić; Ngd zwiastować; Tys głosić; przynieść – 1Tes 3,6 εὐαγγελίζω ‘ts.’ (N, B, W oznajmić); War, Tys przynieść; Ngd ogłosić; ogłaszać – 1J 1,5 ἀπαγγέλλω ‘oznajmiać, donosić, powiadamiać; obwieszczać, ogłaszać’ (N, W opowiadać; W oznajmować); War ogłaszać; Ngd oznajmiać; Tys głosić.

⁴⁸ Kr Tedy řekl jim anděl: Nebojtež se; nebo ať, zvěstují vám radost velikou, kteráž bude všemu lidu; G I rzekł do nich Anioł: Nie bójcie się; bo oto zwiastuję wam radość wielką, która będzie wszystkim ludowi; War I rzekł do nich anioł: Nie bójcie się, bo oto zwiastuję wam radość wielką, która będzie udziałem wszystkiego ludu; Ngd A anioł im powiedział: Nie bójcie się; bo oto ogłaszam wam wielką radość, która będzie udziałem całego ludu; Tys I rzekł do nich anioł: Nie bójcie się! Oto zwiastuję wam radość wielką, która będzie udziałem całego narodu.

⁴⁹ Kr I viděl jsem jiného anděla letícího po prostředku nebe, majícího evangelium věčné, aby je zvěstoval těm, jenž bydlí na zemi, a všelikému národu, i pokolení, i jazyku, i lidu; G I widziałem drugiego Anioła, lecącego przez środek nieba, mającego Ewangelię wieczną, aby ją zwiastował mieszkającym na ziemi i wszelkiemu narodowi, i pokoleniu, i językowi, i ludowi; War I widziałem innego anioła, lecącego przez środek nieba, który miał ewangelię wieczną, aby ją zwiastować mieszkańcom ziemi i wszystkim narodom, i plemionom, i językom, i ludom, który mówił donośnym głosem; Ngd Ujrzałem także innego anioła lecącego przez środek nieba, który miał wieczną Ewangelię, aby ją ogłosić ludziom mieszkającym na ziemi; każdemu narodowi, plemieniu, językowi i ludowi; Tys Potem ujrzałem lecącego przez środek nieba innego anioła, mającego ogłosić odwieczną Dobrą Nowinę wśród tych, którzy siedzą na ziemi, wśród każdego narodu, szczepu, języka i ludu.

⁵⁰ Kr Nebo ten život zjeven jest, a my jsme viděli jej, a svědčíme, i zvěstujeme vám ten život věčný, kterýž byl u Otce, a zjeven jest nám; G Bo život objawiony jest i widzieliśmy, i świadczymy i zwiastujemy wam on żywot wieczny, który był u Ojca, i objawiony nam jest; War A żywot objawiony został, i widzieliśmy, i świadczymy, i zwiastujemy wam ów żywot wieczny, który był u Ojca, a nam objawiony został; Ngd a życie zostało ukazane, więc zobaczyliśmy, zaświadczyliśmy i oznajmiamy wam życie wieczne, które było od Ojca i zostało nam objawione; Tys bo życie objawiło się; myśmy je widzieli, o nim zaświadczyliśmy i oznajmiamy wam życie wieczne, które było w Ojcu, a nam zostało objawione.

⁵¹ Kr Což jsme viděli a slyšeli, to vám zvěstujeme, abyste i vy s námi obecnství měli, a obecnství naše aby bylo s Otcem i s Synem jeho Jezukristem; G Cośmy, mowię, widzieli i słyszeli, to wam zwiastujemy, abyście i wy z nami społeczność mieli, a społeczność nasza, aby była z Ojcem i z Synem jego, Jezusem Chrystusem; War Co widzieliśmy i słyszeliśmy, to i wam zwiastujemy, abyście i wy społeczność z nami mieli. A społeczność nasza jest społecznością z Ojcem i z Synem jego, Jezusem Chrystusem; Ngd Co zobaczyliśmy i usłyszeliśmy, to wam oznajmiamy, abyście wy także mieli z nami wspólnotę, ale też, aby nasza wspólnota była z Ojcem i z Jego Synem, Jezusem Chrystusem; Tys cośmy ujrzeli i usłyszeli, oznajmiamy także wam, abyście i wy mieli współuczestnictwo z nami. A mieć z nami współuczestnictwo, znaczy: mieć je z Ojcem i z Jego Synem, Jezusem Chrystusem.

⁵² Wyodrębnienie imiesłowów jako odrębnych hasel jest rozwiązaniem przejętym za SPXVI. Pozwala ono na porównywanie (zwłaszcza jeśli chodzi o dane statystyczne) leksyki G (oraz B, W i N) z danymi SPXVI.

komuś; głosić ewangelię, głosić radosną nowinę o czymś' (*N, B, W opowiedziany*); *War, Ngd zwiastowany*; *Tys otrzymać*⁵³; Heb 4,6 *εὐαγγελίζω* 'ts.' (*N, B, W opowiedziany*); *War zwiastowany*; *Ngd zwiastować*; *Tys otrzymać*⁵⁴; 1P 1,25 *εὐαγγελίζω* 'ts.' (*N, B, W przepowiedziany*); *War zwiastowany*; *Ngd ogłoszony*; *Tys ogłosić*⁵⁵; 1P 1,12 *ἀπαγγέλλω* 'donosić, oznajmiać, ujawniać coś komuś; zdawać sprawę, opowiadać o czymś' (*N, B opowiedziany; W opowiedzieć się*); *War zwiastowany*; *Ngd oznajmiony*; *Tys obwieszczony*⁵⁶.

Pozostałe 64 leksemy swoiste *G*, wskazujące na powiązania filiacyjne tego przekładu z *Kr*, nie mają poświadczeń w biblijnych miejscach paralelnych współczesnego polskiego przekładu, jakim jest *War*. Należą do nich: *cel*⁵⁷, *dokazać*⁵⁸, *dostojeństwo*⁵⁹,

⁵³ *Kr* Nebo i nám *zvěstováno* jest, jako i oněmno, ale neprospěla jim řeč slyšená, nepřipojená k víře, když slyšeli; *G* Albowiem i nam *zwiastowana* jest Ewangelija jako i onym; ale im nie pomogło słowo, które slyszeli, przeto iż nie było złączone z wiarą tych, którzy slyszeli; *War* I nam bowiem była *zwiastowana* dobra nowina, jak i tamtych; lecz tamtym słowo uslyszane nie przydało się na nic, gdyż nie zostało powiązane z wiarą tych, którzy je slyszeli; *Ngd* Gdyż i nam jest *zwiastowana* dobra nowina, tak jak i tamtym. Ale tamtym słowo relacji nie pomogło, bo nie zostało połączone z wiarą tych, którzy uslyszeli; *Tys* Albowiem i my *otrzymaliśmy* dobrą nowinę, tak jak i tamci, lecz tamtym słowo uslyszane nie było pomocne, gdyż nie łączyli się przez wiarę z tymi, którzy je uslyszeli.

⁵⁴ *Kr* A poněvadž vždy na tom jest, že někteří mají vjiti do něho, a ti, kterýmž prvé *zvěstováno* jest, nevešli pro svou nevěru; *G* Ponieważ tedy to zostaje, że niektorzy wchodzą do niego, a ci, którym pierwej *zwiastowano*, nie weszli dla niedowiarstwa; *War* Skoro więc jest tak, że niektorzy do niego wejǳą, a ci, którym najpierw była *zwiastowana* dobra nowina, z powodu nieposłuszeństwa nie weszli; *Ngd* A ponieważ pozostawia niektórych, aby do niego wejǳ, a z powodu nieposłuszeństwa nie weszli ci, którym wcześniej *zwiastowano* dobrą nowinę; *Tys* Wynika więc z tego, że wejǳ tam niektorzy, gdyż ci, co wcześniej *otrzymali* dobrą nowinę, nie weszli z powodu nieposłuszeństwa.

⁵⁵ *Kr* Ale słowo Páně zůstává na věky. Totot' pak jest to słowo, kteréž *zvěstováno* jest vám; *G* Ale słowo Pańskie trwa na wieki. A toć jest słowo, które wam jest *zwiastowane*; *War* Ale Słowo Pana trwa na wieki. A jest to Słowo, które wam zostało *zwiastowane*; *Ngd* ale sprawa Pana trwa na wieczność. A jest to sprawa, która dla was została *ogłoszona* w Ewangelii; *Tys* słowo zaś Pana trwa na wieki. Właśnie to słowo *ogłoszone* wam jako Dobrą Nowinę.

⁵⁶ *Kr* Kterýmž zjeveno jest, že ne sobě, ale nám tím přisluhovali, což jest vám nyní *zvěstováno* skrze ty, kteříž vám kázali evangelium, v Duchu svatém seslaném s nebe, na kteréžto věci žádostivi jsou andělé patřiti; *G* Którym objawione jest, iż nie samym sobie, ale nam tem uslugiwali, co wam teraz *zwiastowano* przez tych, którzy wam kazali Ewangeliję przez Ducha Świątego z nieba zesłanego, na które rzeczy pragną patrzyć Aniołowie; *War* Im to zostało objawione, że nie sobie samym, lecz wam uslugiwali w tym, co teraz wam zostało *zwiastowane* przez tych, którzy w Duchu Świątym zesłanym z nieba opowiadali wam radosną nowinę; a są to rzeczy, w które sami aniołowie wejrzeć pragną; *Ngd* Im to zostało objawione, że nie samym sobie, ale wam służyli, w tym, co wam teraz zostało *oznajmione* przez głoszących wam Dobrą Nowinę w Duchu Świątym, którym został zesłany z Nieba, i do czego pragną mieć wgląd aniołowie; *Tys* Im też zostało objawione, że nie im samym, ale raczej wam miały służyć sprawy *obwieszczone* wam przez tych, którzy wam głosili Ewangeliję mocą zesłanego z nieba Ducha Świątego. Wejrzeć w te sprawy pragną aniołowie.

⁵⁷ 1Tm 1,6 *ἀστοχέω* 'chybiać celu, zbaczać, nie trafiać'; *G uchybić celu* (*N obłądzić się; B ubłądzić; W obłądzić się*); 1Tm 6,21 *ἀστοχέω* 'ts.'; *G uchybić celu* (*N, W odpaść; B odstrzelić się*); 2Tm 2,18 *ἀστοχέω* 'ts.'; *G uchybić celu* (*N, B odstrzelić się; W odpaść*).

⁵⁸ Łk 1,51 *ποιέω* 'czynić, robić; tworzyć, dokonywać, stwarzać; pracować; powodować, sprawiać, urząǳać, wyprawiać; spełniać, praktykować, zachowywać, przestrzegać; popełniać, dopuszczając się; wyrząǳać; pozyskiwać, zdobywać, sprawiać sobie; uznawać, przyjmować; postępować, zachowywać się' (*N, W uczynić; B sprawić*); Ef 1,20 *ἐνεργέω* 'działać; działać w kimś, w czymś; sprawiać, dokonywać, przeprowadzać coś' (*N, B okazać; W sprawić*).

⁵⁹ Dz 19,27 *μεγαλειότης* 'wielkość, okazałość, wspaniałość, majestat' (*N wielmożność; B, W majestat*).

*drabant*⁶⁰, *gruntowny*⁶¹, *hojny*⁶², *krasny*⁶³, *lekkomyślny*⁶⁴, *lubość*⁶⁵, *mamić*⁶⁶, *marność*⁶⁷, *Murzyn*⁶⁸, *murzyński*⁶⁹, *nakłaniać się*⁷⁰, *nalamany*⁷¹, *niemożny*⁷², *niezbędny*⁷³, *odmowić*⁷⁴, *orędować*⁷⁵, *pochlebiać*⁷⁶, *pochyba*⁷⁷, *poczesny*⁷⁸, *przygodny*⁷⁹, *podrość*⁸⁰, *podstą-*

⁶⁰ Dz 23,23 δεξιολάβος ‘przyboczny gwardzista, włócznik, oszczepnik’ (*N strzelec; B drab; W oszczepnik*).

⁶¹ Ef 2,20 ἀκρογωνιαίος ‘znajdujący się na samym rogu, węgielny; subst.: narożnik’; *G gruntowny kamień węgielny (N kamień przedniejszy węgielny; B kamień węglowy; W kamień główny węgielny)*.

⁶² Rz 15,29 πληρωμα ‘wypełnienie, napelnienie; uzupełnienie, dopełnienie; pełnia, całkowitość; doskonałość, całość; pełność, obfitość’; *N, B zupełny; W obfitość; Jk 4,6 μεγας ‘wielki; duży, wysoki, szeroki, gruby’ (N, B, W duży)*.

⁶³ Dz 7,20 ἀστεῖος ‘etym.: miejski; stąd: dobrze wychowany, miły w obejściu; miły, powabny’ (*N, W przyjemny; B wzięty*).

⁶⁴ Dz 17,5 ἀνῆρ ‘mąż, małżonek; mężczyzna, człowiek’; *πονηρός ‘zły; złośliwy, przykry; zepsuty; niegodziwy, podły, występny’; ἀνῆρ τις πονηρός ‘mąż jakiś niegodziwy’; G mąż zły i lekkomyślny (N, W człowiek zły; B lotras człowiek zły)*.

⁶⁵ Jk 4,1 ἡδονή ‘przyjemność, rozkosz, uciecha; pl. żądze, pragnienia’ (*N, B rozkosz; W pożądlivość*); 1P 4,3 βούλημα ‘zamiar, wola’ (*N, B, W wola*); 2P 2,13 τροφή ‘rozmiękczenie, zbytek, przepych, rozkosz; folgowanie sobie, miękkość, swawola, rozpasanie, rozpusta’ (*N, W kochanie; B rozkosz*).

⁶⁶ Dz 8,9 ἐξίστημι ‘oszołamiać, wprawiać w zdumienie, zmieszać, podniecać kogoś; odchodzić od zmysłów, tracić rozum; być oszołomionym, być zdumionym; zdumiewać się, osłupieć, dziwić się’ (*N przywozić w zdumienie; B pomamić; W zwodzić*); Dz 8,11 ἐξίστημι ‘ts.’ (*N pomamić; B zblaźnić; W poszalić*).

⁶⁷ Dz 14,15 μάταιος ‘głupi, próżny, bezwartościowy, bezużyteczny, jałowy, pusty, nędzny; subst.: rzecz próżna, bezużyteczna, głupia, jałowa’ (*N, W rzecz próżna; B bog próżny*); 1Kor 3,20 μάταιος ‘ts.’ (*N, B, W próżny*); Rz 8,20 ματαιότης ‘jałowość, bezwartościowość, próżność, marność’ (*N, B, W próżność*).

⁶⁸ Dz 8,27 Αἰθίοψ ‘Etiop’ (*N, B Etiopczyk; W Etiopianin*).

⁶⁹ Dz 8,27 Αἰθίοψ ‘Etiop’ (*N egipski; B, W etiopski*).

⁷⁰ Rz 12,16 συναπάρομαι ‘dawać się odprowadzić na manowce, dawać się odwozić, dawać się uwieść, dawać się uprowadzić przez coś lub czemuś’ (*N przysposabiać się; B folgować; W zgadzać się*).

⁷¹ Mt 12,20 συντριβω ‘kruszyć, roztrzaskać, miażdżyć, gniesć, zgniatać, łamać, tłuc; znęcać się, bić, tłuc, siniaczyć, dusić, niszczyć, ścierać; zatracać’ (*N, B stłuczony; W zgniecony*).

⁷² Mt 17,20 ἀδύνατος ‘być niemożliwym’ (*N, B, W niepodobny*); Rz 8,3; Heb 6,4 ἀδύνατος ‘niemocny; niemożliwy’ (*N, W niepodobny; B nie moc*); Heb 10,4 ἀδύνατος ‘ts.’ (*N nie można jest; B nie moc; W niepodobna*).

⁷³ 2Tes 3,2 ἄσποος ‘będący nie na miejscu; stąd: niezwykły, nienormalny, niestosowny, zły, przewrotny’ (*N, W niespokojny; B sprośny*).

⁷⁴ Mk 6,26 ἀθετέω ‘dosł.: czynić niepołożonym, tj. czynić niewykonalnym; odrzucać’ (*N odrzucić; B odrzucac na stronę; W zasmucić*); Ap 10,4 λαλέω ‘mówić’ (*N, B, W mówić*).

⁷⁵ Heb 7,25 ἐντιγγάνω ‘zwracać się do kogoś; wstawiać się za kimś’ (*N, B przycyniać się; W wstawiać się*).

⁷⁶ Jud 1,16 θαυμάζω ‘dziwić się, zdumiewać się, być zdumionym; być napelnionym podziwem, podziwiać’ (*N, B, W dziwować się*). Nieobecny w *War*, jak i w *Tys*, leksem *pochlebiać* pojawił się w biblijnym miejscu paralelnym *Ngd*: Ci są rozgoryczonymi szemraczami, co idą według swoich pragnień, a ich usta mówią napuszenie, dla zysku pochlebiając osobom. Jego odpowiednikiem w *War* jest *schlebiać*, a w *Tys* *mieć wzgląd na osoby*.

⁷⁷ 1Tm 6,7 ὅτι ‘że’; ‘znaczenie *tak że* jest tu nietypowe dla oryginalnego spójnika greckiego; normalnie znaczy on *że*, rzadziej *bo*’; *G bez pochyby (N, W bez wątpienia; B zaiste)*.

⁷⁸ Mk 15,43 εὐσχήμων ‘godny, przyzwoity, szlachetny; znakomity, szlachetny’ (*N, B uczciwy; W zacny*).

⁷⁹ Heb 4,16 εὐκαιρος ‘będący na czasie, stosowny, dogodny’ (*N, W pogodny; B potrzebny*); Heb 6,7 εὐθετος ‘etym.: dobrze umieszczony, dobrze położony; stąd: odpowiedni, zdalny, użyteczny’ (*N, B, W użyteczny*).

⁸⁰ Heb 12,15 φύω ‘o roślinach: wyrastać, wzrastać, wschodzić’; ἄνω ‘u góry, w górze; do góry, w górę’; ἄνω φύουσα ‘wzwyż rosnać’ (*N wyrastać w górę; B podrastać; W wyrastać wzgorę*).

*pić*⁸¹, *pokład*⁸², *poniżenie*⁸³, *pośmiewanie*⁸⁴, *potłoczony*⁸⁵, *potwora*⁸⁶, *powiadomy*⁸⁷, *przestanie*⁸⁸, *przygodny*⁸⁹, *przymawiać*⁹⁰, *przypiąć się*⁹¹, *przytomność*⁹², *rozgłosić się*⁹³, *rozgłoszony*⁹⁴, *roznie-
moc się*⁹⁵, *rozpłynąć się*⁹⁶, *rozsiać*⁹⁷, *siniatość*⁹⁸, *spłodzić*⁹⁹, *spoldziedziczka*¹⁰⁰, *spłodzony*¹⁰¹,

⁸¹ Łk 9,31 *πληρόω* ‘czynić pełnym, napełniać; spełniać, wypełniać, urzeczywistniać coś; dopełniać, koń-
czyć’ (N *wypełnić*; B *być pogrzebion*; W *wykonać*).

⁸² 2Tm 1,14 *παραθήκη* ‘rzecz powierzona komuś, depozyt’ (N *skład*; B, W *rzecz zwierzona*).

⁸³ Jk 1,10 *ταπεινώσις* ‘upokorzenie, poniżenie; pokora, unizienie się, niskość’ (N, W *podłość*; B *unizenie*).

⁸⁴ Mt 20,19 *ἐμπαίζω* ‘szydzić, drwić z kogoś; oszukiwać, zwodzić’; *ἐμπαίζαι* ‘wykpienie’ (N *naigrwanie*;
B *naigrać się*; W *nagrawanie*).

⁸⁵ 2Kor 4,8 *στενωχωρέω* ‘ściskać, ścieśniać, natłoczyć; być ściśniętym, być stłoczonym, być w ciasnocie,
być ograniczonym’ (N, B, W *ścieśniony*).

⁸⁶ Jk 3,7 *ἐνάλιος* ‘żyjący w morzu; pl. zwierzęta morskie’; *G potwora morska* (N, B *rzecz morska*; W *inny*).

⁸⁷ Mt 22,29 *οἶδα* ‘wiedzieć, znać, umieć, potrafić; rozumieć, pojmować; pamiętać; żyć w przyjaźni z kimś’
(N, B, W *umieć*); Mk 12,24 *οἶδα* ‘ts.’ (N, B *umieć*; W *rozumieć*); Dz 26,3 *οἶδα* ‘ts’ (N, B, W *być świadomym*);
Rz 7,1 *γινώσκω* ‘poznawać, znać; rozpoznawać, uznawać; dowiedzieć się; wiedzieć; rozumieć, pojmować, za-
uważać; umieć’ (N, W *umiejący*; B *uczony*); Heb 5,13 *ἀπειρος* ‘niedoświadczony, nieobyty’ (N, W *być nieświad-
omym*; B *nie umieć*).

⁸⁸ 2P 2,14 *ἀκατάπαυστος* ‘nieprzerwany, niepowstrzymany’; *G bez przestania* (N *nie ustawający*; B *nie
przestać*; W *nieustawający*).

⁸⁹ Hbr 4,16 *εὐκαιρος* ‘będący na czasie, stosowny, dogodny’ (N, W *pogodny*; B *potrzebny*); Hbr 6,7 *εὐθετος*
‘etym.: dobrze umieszczony, dobrze położony; stąd: odpowiedni, zdatny, użyteczny’ (N, B, W *użyteczny*).

⁹⁰ Mt 11,20 *ὀνειδίξω* ‘łajać, lżyć, robić wyrzuty komuś’ (N *uręgać*; B *wyrzucać*; W *wymawiać*).

⁹¹ Dz 28,3 *καθάπτω* ‘czepiać się czegoś’ (N, B *uchwycić się*; W *ująć się*).

⁹² Flp 2,12 *παρουσία* ‘obecność; przyjście, przybycie; objawienie się’ (N, B, W *bytność*).

⁹³ 1Tes 1,8 *ἐξηγέομαι* ‘opowiadać, wyklądać, wyjaśniać’ (N *zabrznieć*; B *brzmieć*; W *być rozslawionym*).

⁹⁴ Łk 1,65 *διαλαλέω* ‘omawiać’; N, B, W *rozslawić*; Flp 1,13 *φανερός* ‘jawny, widoczny, widzialny, publicz-
nie znany’ (N, B *znaczący*; W *wiadomy*).

⁹⁵ Dz 9,37 *ἀσθενέω* ‘być bez siły, być słabym, chorować’ (N *być mienocnym*; B *być mienocą złożonym*;
W *zaniemoc*).

⁹⁶ 2P 3,11 *λόω* ‘rozwiązywać, uwalniać; niszczyć, burzyć; znosić, obalać coś’ (N, W *zepsować się*; B *rozstą-
pić się*).

⁹⁷ Mt 13,39 *σπειρώ* ‘siać coś na czymś’ (N, B, W *nasiać*).

⁹⁸ 1P 2,24 *μώλωψ* ‘śląd uderzenia, rana, siniec, pręga’ (N, W *siność*; B *raz siniaby*).

⁹⁹ Mt 1,2; 1,2; 1,2; 1,3; 1,3; 1,3; 1,4; 1,4; 1,4; 1,5; 1,5; 1,5; 1,6; 1,6; 1,7; 1,7; 1,7; 1,8; 1,8; 1,8; 1,9; 1,9;
1,9; 1,10; 1,10; 1,10; 1,10; 1,11; 1,12; 1,12; 1,13; 1,13; 1,13; 1,14; 1,14; 1,14; 1,15; 1,15; 1,15; 1,16 *γεννάω*
‘rodzić’ (N, W *zrodzić*; B *pojść*); Dz 7,8; 7,29 *γεννάω* ‘ts.’ (N, W *zrodzić W urodzić się*); Dz 13,33 *γεννάω* ‘ts.’
(N, B, W *porodzić*); 1Kor 4,15 *γεννάω* ‘ts.’ (N *zrodzić*; B, W *urodzić*); Heb 1,5; 5,5 *γεννάω* ‘ts.’ (N, B, W *uro-
dzić*). Nieobecny w *War*, jaki i w *Tys*, leksemem *spłodzić* posłużyli się tłumacze *Ngd* – wystąpił on w przyto-
czonych tu miejscach biblijnych, od Mt 1,2 począwszy, na Dz 7,29 skończywszy; np. *Ngd* Dz 7,29 Zaś Mojżesz
uciekł na to słowo i stał się cudzoziemcem na ziemi Madian, gdzie spłodził dwóch synów.

¹⁰⁰ 1P 3,7 *συγκληρονόμος* ‘współdziedziczący razem z, współdziedzic’ (N *spoldziedzic*; B *dziedzic społeczny*;
W *dziedziczka spolna*).

¹⁰¹ J 8,41 *γεννάω* ‘rodzić’ (N, W *zrodzić się*; B *być narodzonym*). Nieobecny w *War*, jak i w *Tys*, leksem
spłodzony wystąpił w biblijnym miejscu paralelnym *Ngd*: Wy robicie uczynki waszego ojca. Zatem mu powie-
dzieli: My nie zostaliśmy spłodzeni z cudzołóstwa; mamy jednego Ojca – Boga.

*trapić się*¹⁰², *trząść się*¹⁰³, *ukryty*¹⁰⁴, *ułożony*¹⁰⁵, *wstawiony*¹⁰⁶, *wykupienie*¹⁰⁷, *wylewanie*¹⁰⁸, *wynałożyć*¹⁰⁹, *wysokomyślny*¹¹⁰, *zachowywanie*¹¹¹, *zakonnik*¹¹², *zapierać*¹¹³, *zawidzieć*¹¹⁴, *zermrzeć*¹¹⁵, *zlitowanie*¹¹⁶, *zgrubieć*¹¹⁷, *zmiłowywać się*¹¹⁸, *znośnienie*¹¹⁹, *rozumitelnie*¹²⁰.

¹⁰² Mt 8,6 βασιζῶ ‘trzeć o probierczy kamień; stąd: torturować, męczyć, dręczyć, nękać, zadawać katusze, katować’ (N, B, W być *trapionym*). Nieobecny w *War*, jak i w *Tys*, leksem *trapić się* wystąpił w paralelnym miejscu biblijnym *Ngd*: I mówiąc: Panie, zmiłuj się nad moim synem, bowiem jest epileptykiem oraz ciężko się trapi; bo częstokroć wpada w ogień oraz częstokroć w wodę.

¹⁰³ Mt 27,51 σείω ‘potrząsać, wstrząsać; być potrząsanym, być wstrząśniętym, poruszyć się, zdrzeć’ (N, B, W *zdrzeć*).

¹⁰⁴ Heb 11,23 κρύπτω ‘ukrywać, chować, zasłaniać coś’ (N, B *skryty*; W *kryć*). Nieobecny w *War*, jak i w *Tys*, leksem *ukryty* wystąpił w paralelnym miejscu biblijnym *Ngd*: Z wiary, gdy został urodzony Mojżesz, na trzy miesiące został ukryty przez jego rodziców dlatego, że zobaczyli piękne dziecko i nie bali się rozporządzenia władcy.

¹⁰⁵ Dz 2,23 ορίζω ‘wyznaczać, ustanawiać, ustalać’ (N, B, W *naznaczony*).

¹⁰⁶ Mk 4,21 τίθημι ‘kłaść, umieszczać, stawiać; zakładać, składać; podawać, stawiać przed kimś; odkładać, składać, deponować; czynić, roboć; ustanawiać, przeznaczać kogoś do czegoś’ (N, B, W *postawiony*); *War postawić*. Nieobecny w *War*, jak i w *Tys*, leksem *wstawiony* wystąpił w paralelnym miejscu biblijnym *Ngd*: Także im mówił: Czy przynoszą świecę, aby została wstawiona pod naczynie, albo pod łożę? Czyż nie, aby była umieszczona na świeczniku?

¹⁰⁷ Ef 1,14 ἀπολύτρωσις ‘wykupienie, uwolnienie’; περιποιέομαι ‘ocalać, zachowywać dla siebie, oszczędzać coś; zdobywać, zyskiwać, nabywać dla siebie coś’; ἀπολύτρωσις της περιποιήσεως ‘odkupienie pozyskania dla siebie’; G *wykupienie nabytej własności* (N *okup nabycia*; B *przywieść ku wolności*; W *okup nabycia*).

¹⁰⁸ Rz 3,15 ἐκχέω ‘wylewać coś’ (N, W *rozlewanie*; B *rozlanie*).

¹⁰⁹ Mk 5,26 δαπανάω ‘wydawać, zużywać; pokrywać koszty, ponosić wydatki’ (N, B *nalożyć*; W *wydać*); Łk 8,43 προσαναλόω ‘wydawać, łożyć na coś’ (N, B *nalożyć*; W *wydać*); Łk 10,35 προσδαπανάω ‘wydawać nadto, wykładać więcej’ (N, B, W *wydać*); 1Kor 13,3 πομιζέω ‘karmić jak małe dziecko, wkładając małe kęski do ust, karmić drobinami, dawać pokarm z ręki komuś; karmić kogoś; wydawać na karmienie (kawalkami), wydawać na pokarm (dla innych)’ (N *wydać*; B, W *rozdać*).

¹¹⁰ 1Tm 6,17 ὑψηλοφρονέω ‘wysoko myśleć, być wyniosłym, być zarozumiałym’; G *być wysokomyślnym* (N *rozumieć wysoko*; B *wynosić się sercem*; W *rozumieć wysoce*).

¹¹¹ 1Kor 7,19 τήρησις ‘zachowywanie, strzeżenie, przestrzeżenie; więzienie’ (N, B, W *zachowanie*).

¹¹² Mt 22,35 νομικός ‘nauczyciel Zakonu, uczony w Prawie’ (N, W *doktor zakonny*; B *doktor w zakonie*); Łk 7,30 νομικός ‘ts.’ (N *doktor zakonny*; B *nauczony w zakonie*; W *biegły w zakonie*); Łk 10,25; 11,45; 11,46; 11,52; 14,3 νομικός ‘ts.’ (N *doktor zakonny*; B *wykładowca zakonu*; W *biegły w zakonie*).

¹¹³ Łk 8,45 ἀρνέομαι ‘zaprzeczać; zapierać się, wypierać się, wyrzekać się kogoś, czegoś’ (N, B, W *przeć*); 2Tm 2,12 ἀρνέομαι ‘ts.’ (N, B *przeć*; W *zaprzecć*).

¹¹⁴ Jk 4,2 ζηλώω ‘zabiegać, ubiegać się o coś; być zazdrosnym, zazdrościć komuś’ (N, B *żądać z chucią*; W *być zawisnym*).

¹¹⁵ Heb 9,17 νεκρός ‘umarły, zmarły, martwy’ (N, B, W *umarły*).

¹¹⁶ Flp 2,1 οἰκτιρμός ‘ulitowanie się, litość, współczucie; pl. miłosierdzie’ (N, B, W *ulitowanie*).

¹¹⁷ Dz 28,27 παχύνομαι ‘dosł.: utyc, utuczyć się; w NT: utyc, zgrubieć; stać się ociężałym, zgnuśnieć’ (N, B, W *zatyć*).

¹¹⁸ Rz 9,16 ἐλεέω ‘litować się nad kimś, mieć litość nad kimś, okazywać miłosierdzie komuś; dostępować miłosierdzia’ (N *zmiłujący się*; B *zmiłować się*; W *litujący się*); Rz 9,18 ἐλεέω ‘ts.’ (N, B *zmiłować się*; W *litować się*).

¹¹⁹ 2Kor 1,6 ὑπομονή ‘cierpliwość, wytrzymałość, hart (ducha), nieugiętość, wytrwałość; (cierpliwe) oczekiwanie’ (N, B, W *cierpliwość*).

¹²⁰ 1Kor 14,19 νοῦς ‘umysł, rozum; mentalność; myśl, zamysł’ (N, B *według wyrozumienia*; W *rozumieniem*). Przysłówek *rozumitelnie* uznać należy za bezsprzeczny bohemizm w tekście G. Pochodzi on od czes. *srozumite(d)lně* (M. B a s a j, J. S i a t k o w s k i, *Bohemizmy w języku polskim...*, op. cit., s. 485–486). Jest on lekse-

3 spośród 7 haseł leksykonu *G*, charakterystycznych dla *G* i *N*¹²¹, wskazujących na ewentualną relację zależności leksykalnej od *Kr*, powtarzają się w biblijnych w miejscach paralelnych w *War*. Są to:

kotlarz – 2Tm 4,14 *χαλκεύς* ‘obrabiający miedź, brąz lub spíž; brązownik; kotlarz, płatnerz; obrabiający metal; kowal; (*kowal* – przekład w zawężonym znaczeniu; według etymologii ten grecki rzeczownik oznacza rzemieślnika obrabiającego brąz, spíž; w przekładach polskich nadaje się mu znaczenia: kotlarz, płatnerz, kowal)’ (*B rodgieser, W mosiężnik*); *War kotlarz*; *Ngd który obrabia metal*; *Tys brązownik*¹²²; *oliwka* – Jk 3,12 *ἔλαιον* ‘oliwa’ (*B oliwa, W jagoda winna*); *War, Ngd, Tys oliwka*¹²³; *zrownać* – Łk 19,44 *ἐδαφίζω* ‘obalać na ziemię, zrównać z ziemią’ (*B położyć równą z ziemią; W obalić na ziemię*); *War zrównać*; *Ngd, Tys powalić*¹²⁴.

Do niekontynuowanych w *War* pozostałych 4 leksemów charakterystycznych dla *G* i *N*, a obecnych w *Kr*, należą natomiast: *dychać*¹²⁵, *samcołożnik*¹²⁶, *spółmieszczanin*¹²⁷, *uwarowanie się*¹²⁸.

mem swoistym przekładu Daniela Mikołajewskiego, przejętym z *Kr*, i tym samym jednoznacznie wskazujący na filiacyjną zależność *G* od *Kr* (T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, op. cit., s. 351).

¹²¹ Cytaty z *N* pochodzą z jego pierwodruku, przechowywanego w Bibliotece Uniwersyteckiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – *Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa z greckiego na polski język z pilnością przełożony. A teraz znowu przejrzany i z dozwoleń Starszych wydany*, Gdańsk 1606.

¹²² *Kr* Alexander *kotlár* mnoho mi zlého způsobil; odplatiž jemu Pán podle skutků jeho; *G* Aleksander *ko-tlarz* wiele mi złego wyrządził; niech mu Pan odda według uczynków jego; *N* Aleksander, *kotlarz*, wiele mi złego wyrządził; niech mu Pan odda według uczynków jego; *War* Aleksander, *kotlarz*, wyrządził mi wiele złego; odda mu Pan według uczynków jego; *Ngd* Aleksander, *który obrabia metal*, wiele mi złego okazał; odda mu Pan według jego uczynków; *Tys* Aleksander, *brązownik*, wyrządził mi wiele zła; odda mu Pan według jego uczynków.

¹²³ *Kr* Zdaliž může, bratří moji, fikový strom něsti *olivy*, aneb vinný kmen fiky? Takt’ žádná studnice slané a sladké vody spolu vydávati nemůže; *G* Izali może, bracia moi! figowe drzewo przynosić *oliwki*, albo winna macica figi? Tak żaden zdroj słonej i słodkiej wody oraz nie wydaje; *N* Izali może, bracia moi, figowe drzewo *oliwki* rodić albo winna macica figi, tak żaden stok słonej i słodkiej wody podawać nie może; *War* Czy drzewo figowe, bracia moi, może rodić *oliwki* albo winna latorośl figi? Tak też słony zdroj nie może wydać słodkiej wody; *Ngd* Czy figowiec, moi bracia, może wydać *oliwki*, albo winorośl – figi? Tak też żadne źródło nie wydaje słodkiej i słonej wody; *Tys* Czy może, bracia moi, figowiec rodić *oliwki* albo winna latorośl figi? Także słone źródło nie może wydać słodkiej wody.

¹²⁴ *Kr* A s zemí *srovnají* tě, i syny tvé, kteříž v tobě jsou, a nenechajíť v tobě kamene na kameni, protože jsi nepoznalo času navštívění svého; *G* I *zrowniają* cię z ziemią, i dzieci twoje w tobie, a nie zostawią w tobie kamienia na kamieniu, dlatego żeś nie poznało czasu nawiedzenia twego; *N* I *zrowniają* cię z ziemią i dzieci twe w tobie a nie zostawią w tobie kamienia na kamieniu, dlatego iżeś nie poznało czasu nawiedzenia twego; *War* I *zrównają* cię z ziemią i dzieci twoje w murach twoich wytępią, i nie pozostawią z ciebie kamienia na kamieniu, dlatego żeś nie poznało czasu nawiedzenia swego; *Ngd* *Powalą* cię na ziemię i twoje dzieci w tobie, i nawet nie zostawią w tobie kamienia na kamieniu, z powodu tego, że nie poznałaś czasu twójego nawiedzenia; *Tys* *Powalą* na ziemię ciebie i twoje dzieci z tobą, a nie zostawią w tobie kamienia na kamieniu za to, żeś nie rozpoznało czasu twójego nawiedzenia.

¹²⁵ Dz 9,1 *ἐμπνέω* ‘dyszeć’ (*B być zapalonym; W parskać*).

¹²⁶ 1Kor 6,9; 1Tm 1,10 *ἀρσενοκοίτης* ‘etym. pokładający się z mężczyznami; stąd: (męski) homoseksualista, pederasta’ (*B, W sodomczyk*).

¹²⁷ Ef 2,19 *συμπολίτης* ‘współobywatel’ (*B, W mieszczanin*).

¹²⁸ 1Kor 7,2 – (*B uwarowanie*).

Ewentualne wskazywanie relacji zależności leksykalnej między *G* a *Kr* w zakresie leksemów charakterystycznych dla *G* i *B* oraz dla *G*, *N* i *B* jednocześnie jest zadaniem bardziej skomplikowanym. Mamy tu bowiem do czynienia ze złożonym szeregiem domniemych powiązań filiacyjnych. *B* bowiem to przekład wcześniejszy niż *Kr*. Występowanie w *Kr* w paralelnych miejscach biblijnych leksemów zbieżnych z *B* wyjaśniać można oddziaływaniem na *Kr* leksyki *B*, nowoczesnego na ówczesne czasy polskiego przekładu biblijnego z języków oryginalnych¹²⁹. Z drugiej strony mogą to być przykłady wyborów leksykalnych Jana Blahoslva niezależnych od *B*, mających zarazem wspólne z *B* źródło, jakim były wcześniejsze przekłady czeskie¹³⁰. W tym wypadku mielibyśmy do czynienia ze zbieżnością między *B* i *Kr* do pewnego stopnia przypadkową¹³¹. Mimo to niektóre leksemy charakterystyczne dla *G* i *B* oraz dla *G*, *N* i *B* jednocześnie, mające w *Kr* swoje odpowiedniki, wskazujące na leksykalną zbieżność czeskiego i polskich przekładów, zostały wprowadzone także do *War*. Jest wśród nich 1 leksem charakterystyczny dla *G* i *B*¹³²:

zgarnać – Rz 12,20 *σωρεύω* ‘gromadzić, składać, zrzucać na coś; obsypywać, zaścieleć coś czymś’ (*NT*, *W zgromadzić*); *War zgarnać*; *Ngd*, *Tys zgromadzić*¹³³.

¹²⁹ I. Kwilecka, *Die Brester Bibel. Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung*, [w:] *Brester Bibel 1563. T. 2: Księgi Nowego Testamentu. Kommentare*, opr. H. Rothe, F. Scholz, Padeborn – München – Wien – Zürich 2001, s. 1485–1660; I. Kwilecka, *Z dziejów przekładu pierwszej polskiej Biblii protestanckiej*, [w:] eadem, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*, *op. cit.*, s. 335–352.

¹³⁰ Na bardzo złożoną relację zależności między przekładami czeskimi, w tym *Biblią kralicką* a *Biblią brzeską* i *Biblią gdańską* wskazuje na przykładzie rzeczownika *wielkanoc* I. Kwilecka, dowodząc, że do *B* ten poświadczony w *B* i *G* (a nie w *W*, czy także nie w *N*) nowotestamentowy odpowiednik greckiego *πασχα* został wprowadzony na wzór polskich średniowiecznych przekładów, do których rzeczownik *wielkanoc* przejęto z ówczesnych przekładów czeskich. W *G* pojawia się rzeczownik *wielkanoc* jako refleks zarazem rozwiązania translacyjnego zastosowanego w *B*, co wspierane było przez wzór *Kr*, jednego z czeskich przekładów, które już od średniowiecza regularnie substytuowały łacińskie *pascha*, czy jak w przypadku *Kr* greckie *πασχα* jako *veliká noc* (I. Kwilecka, *Pochodzenie nazwy Wielkanoc w świetle historyczno-językowych badań porównawczych*, [w:] eadem, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*, *op. cit.*, s. 306–309). W i *N* posługują się rzeczownikiem *pascha* (T. Lisowski, *Sola Scriptura...*, *op. cit.*, s. 354). Obecne w leksykonie *B* i oraz w leksykonie *G* leksem *wielkanoc* występuje tylko niekiedy paralelnie w tych dwu przekładach, dlatego też w tej analizie został pominięty. Warto jednak odnotować, że 1 raz odnotowuje go *War*: 1Kor 5,7 „Usuńcie stary kwas, abyście się stali nowym zaczynem, ponieważ jesteście prażni; albowiem na naszą *wielkanoc* jako baranek został ofiarowany Chrystus”. W tym miejscu biblijnym jednak rzeczownik ten nie występuje ani w *B*, ani w *G*, ani też nie znajdujemy jego czeskiego odpowiednika w *Kr*. W polskich przekładach pojawił się przymiotnik *wielkanocny* wchodzący w skład wyrażenia *baranek wielkanocny*, w czeskim zaś *velikonoční* – *Kr Beránek velikonoční*.

¹³¹ Rozstrzygnięcie tego problemu stanowi odrębne zagadnienie i może stać się tematem odrębnej analizy.

¹³² Cytaty z *B* pochodzą z wydania fototypicznego pierwodruku – *Brester Bibel 1563. T. 1–2*, opr. H. Rothe, F. Scholz, Padeborn – München – Wien – Zürich 2001.

¹³³ *Kr* A protož lační-li nepřítel tvůj, nakrm jej, a žizní-li, dej mu píti. Nebo to učině, uhlí řevavé shrneš na hlavu jeho; *G* Ježli tedy lánkie nepřizjaciel twój, nakarm go; ježli pragnie, napoj go: bo to czyniác, węgle rozpalone *zgarniejsz* na głowę jego; *B* Jesli tedy lánkie nepřizjaciel twój, nakarmi go; jesli pragnie, napoj go. Bo to czyniác, węgle ogniste *zgarniejsz* na głowę jego; *War* Ješli tedy lánkie nepřizjaciel tvůj, nakarm go; ješli pragnie, napój go; bo czyniác to, węgle rozżarzone *zgarniejsz* na jego głowę; *Ngd* Zatem ješli lánkie tvój nepřizjaciel – karm go; ješli pragnie – dawaj mu pić; bo to czyniác, *zgomadzisz* węgle ognia na jego głowę; *Tys* Ježeli pragnie – napój go. Tak bowiem czyniác, węgle żarzące *zgomadzisz* nad jego głową.

Pozostałe 4 tego typu leksemy charakterystyczne dla *G* i *B* – *dośćignąć*¹³⁴, *koszula*¹³⁵, *plowy*¹³⁶, *pochlebny*¹³⁷ – nie trafiły z *G* do *War*.

Licniejszą grupę stanowią leksemy wykazujące ewentualną relację zależności z *Kr*, charakterystyczne dla *G*, *N* i *B* jednocześnie. Jest ich w sumie 18, z czego 7 pojawiło się w *War*. Są to:

blask – Łk 11,36 ἀστραπή ‘błyskawica; blask, światło’ (*W jasność*); *War*, *Ngd*, *Tys* *blask*¹³⁸; *garnczarz* – Rz 9,21 κεραμεύς ‘garnczarz’ (*W lepiarz gliny*); *War*, *Ngd*, *Tys* *garnczarz*¹³⁹; *mila* – Mt 5,41 μίλιον ‘wyraz łac., mila rzymska, dosł. tysiąc (kroków), w przeliczeniu ok. 1480 metrów’ (*W tysiąc kroków*); *War*, *Ngd* *mila*; *Tys* *tysiąc kroków*¹⁴⁰; *trębacz* – Ap 18,22 σαλπιστής ‘trębacz (*W grający na trąbie*)’; *War*, *Ngd*, *Tys* *trębacz*¹⁴¹; *wieszczy*

¹³⁴ Ef 3,18 καταλαμβάνω ‘chwytać’ (*N*, *W* *dośćignąć*).

¹³⁵ J 21,7 ἐπενδύτης ‘szata wierzchnia’ (*N* *szata*, *W* *suknia*).

¹³⁶ Ap 6,8 χλωρός ‘zółtozielony, zielony’ (*N*, *W* *blady*).

¹³⁷ 1Tes 2,5 κολακεία ‘schlebianie, pochlebstwo’; *G* *mowa pochlebna*, *B* *powieść pochlebna* (*N*, *W* *mowa pochlebstwa*).

¹³⁸ **Kr** Pakli celé tělo tvé svĕtlé bude, nemáe žádné částky tmavé, budeš všeccko tak svĕtlé, že tě jako svíce bleskem osvití; **G** Ješli tedy wszystko ciało twoje jasne będzie, nie mając jakiej cząstki zaćmionej, będziec wszystko tak jasne, że cię jako świeca blaskiem oświeci; **N** Ješliż ciało twe wszystko świetne będzie, nie mając jakiej cząstkiej zaćmionej, takci wszystko świetne będzie, jako gdy świeca blaskiem swoim oświeca cię; **B** Ješliż tedy ciało twe wszystko świetne będzie, nie mając jakiej cząstki zaćmionej, takci wszystko świetne będzie, jako gdy świeca blaskiem swoim oświeca cię; *War* Ješli więc całe ciało twoje jest jasne i nie ma w nim cząstki ciemnej, będziec całe jasne, jak gdyby świeca oświeciła cię swym blaskiem; *Ngd* O ile więc, całe twe jaśniejące ciało, nie mając żadnej ciemnej części – całe będziec jaśniejące, stanie się podobnie, jak gdyby lampka blaskiem cię oświecała; *Tys* Ješli zatem całe twoje ciało jest rozświetlone, nie mając w sobie żadnej części ciemnej, całe będziec rozświetlone, jak gdyby lampa oświecała cię swym blaskiem.

¹³⁹ **Kr** Zdaliz hnrčir nemá moci nad hlinou, aby z jednostejného tuple udělal jednu nádobu ke tti a jinou ku potupě?; **G** Izali nie ma mocy garnczarz nad gliną, żeby z teje gliny uczynił jedno naczynie ku uczciwości, a drugie ku zelżywości?; **N** Zali nie ma władzy garnczarz nad gliną, żeby z tegoż umieszania uczynił jedno naczynie ku uczciwości, a drugie zelżywości?; **B** Zali garnczarz gliny w mocy nie ma, ale z teje sztuki uczynił jedno naczynie na uczciwość, a drugie na zelżywość?; *War* Albo czy garnczarz nie ma władzy nad gliną, żeby z tej samej bryły ulepić jedno naczynie kosztowne, a drugie pospolite?; *Ngd* Czyż garnczarz nie ma władzy nad gliną, aby z tego samego ciasta uczynić jedno naczynie o wartości, zaś drugie o niskiej cenie?; *Tys* Czyż garnczarz nie ma mocy nad gliną i nie może z tej samej zaprawy zrobić jednego naczynia na użytek zaszczytny, drugiego zaś na niezaszczytny?

¹⁴⁰ **Kr** A nutil-li by tě kdo jíti s sebou mili jednu, jdi s ním dvě; **G** A kto by cię przymuszał iść milę jedną, idź z nim i dwie; **N** A ktoby cię gwałtem przymuszał na jedną milę, idź z nim i dwie; **B** A ktoby cię kolwiek gwałtem przymuszał na jedną milę, idź z nim i dwie; *War* A kto by cię przymuszał, żebyś szedł z nim jedną milę, idź z nim i dwie; *Ngd* a ktokolwiek cię zmusi by iść jedną milę, idź z nim dwie; *Tys* Zmusza cię ktoś, żeby iść z nim tysiąc kroków, idź dwa tysiące.

¹⁴¹ **Kr** A hlas na harfy hrajičich, a zpĕváků, a pišřců, a trubačů nebude více v tobĕ slyšán, a žádný řemeslník žádného řemesla nebude v tobĕ více nalezen, a zvuk žernovu nebude v tobĕ více slyšán; **G** I głos cytrystow, i śpiewakow, i piszczkow, i trębacz więcej w tobie słyszany nie będzie, i żaden rzemieślnik wszelkiego rzemiosła nie znajdzie się więcej w tobie, i grzmot młyna nie będzie więcej słyszany w tobie; **N** I głos cytrystow i śpiewakow, i piszczkow, i trębaczow dalej w tobie słyszany nie będzie, i wszelki rzemieślnik wszelkiego rzemiosła nie znajdzie się więcej w tobie, i głos młyna nie będzie więcej słyszany w tobie; **B** I głos lutnistow i śpiewakow, i piszczkow, i trębaczow dalej w tobie słyszany nie będzie, i żaden rzemieślnik któregokolwiek rzemiosła nie będzie dalej nalezion w tobie, i głos młyna nie będzie dalej słyszany w tobie; *War* I już nie rozbrzmi w tobie gra harfiarzy ani muzyków, ani flecistów, ani trębacz, już też nie będzie u ciebie mistrza jakiegokolwiek rzemiosła, ani już nie usłyszysz się u ciebie huku młyna; *Ngd* Nie będzie już słyszany w tobie głos grających na kitarach, śpiewaków, flecistów i trębacz; nie zostanie już w tobie znaleziony żaden artysta wszelkiego rzemiosła i nie będzie już w tobie usłyszany łoskot młyna; *Tys* I głosu harfiarzy, śpiewaków, fletnistów, trębacz już w tobie się nie

– Dz 16,16 *πύθων* ‘mityczny wąż lub smok, głoszący wyrocznie; stąd później możliwe duch wieszczenia’; *πνεῦμα πύθωνα* ‘duch wieszcy’; *G, N, B* *duch wieszcy* (*W* *duch Pyton*); *War, Tys wieszcy; Ngd pyton*¹⁴²; *wkopać* – Mt 21,33 *ὀρύσσω* ‘kopać’ (*W* *wykopać*); *War, Ngd wkopać; Tys wykopać*¹⁴³; *złotnik* – Dz 19,24 *ἀργυροκόπος* ‘etym. kujący w srebrze; stąd: złotnik, brązownik’ (*W* *śrzebnik*); *War, Tys złotnik; Ngd mincarz*¹⁴⁴.

Do pozostałych 11 leksemów tego typu, z których tłumacze *War* zrezygnowali, zaliczają się: *antychrystow*¹⁴⁵, *euroklidon*¹⁴⁶, *kupiecki*¹⁴⁷, *opijać się*¹⁴⁸, *podeprzeć się*¹⁴⁹, *potrzebnie*¹⁵⁰, *splecenie*¹⁵¹,

usłyszcy. I żadnego mistrza jakiegokolwiek sztuki już w tobie nie odnajdą. I terkotu żaren już w tobie nie będzie sły-
chać.

¹⁴² **Kr** I stalo se, když jsme šli k modlitbě, že děvečka nějaká, mající ducha *věštiho*, potkala se s námi, kteráž veliký užitek přinášela pánům svým budoucích věcí předpovídáním; **G** I stalo się, gdyśmy szli na modlitwę, iż niekora dziewczeczka, co miała ducha *wieszczego*, zabieźala nam, a ta wielki zysk panom swoim przynosiła, wroząc; **N** I przydało się, gdyśmy szli na modlitwę, iż dziewczeczka niekora, co miała Ducha *wieszczego*, zabieźala nam. A ta wielki zysk panom swoim czyniła, wroząc; **B** I przydało się, gdychmy szli na modlitwę, iż dziewczeczka niekora, co miała ducha *wieszczego*, zabieźala nam, a ta wielki zysk panom swoim czyniła, wroząc; **War** A gdyśmy szli na modlitwę, zdarzyło się, że spotkała nas pewna dziewczeczyna, która miała ducha *wieszczego*, a która przez swoje wróżby przynosiła wielki zysk panom swoim; **Ngd** Ale zdarzyło się, gdy szliśmy na modlitwę, że wyszła nam naprzeciw pewna dziewczeczyna, mająca ducha *pytona*, która przepowiadając, przynosiła wielki zarobek swoim panom; **Tys** Kiedy szliśmy na miejsce modlitwy, zabieźła nam drogę jakaś niewolnica, opętana przez ducha *wieszczego*. Przynosiła ona duży dochód swym panom.

¹⁴³ **Kr** Jiné podobenství slyšte: Byl jeden hospodář, kterýž vzdělal vinici, a opletl ji plotem, a *wkopał* v ni pres, a ustavěl věži, i pronajal ji vinařům, a odšel pryč přes pole; **G** Drugiego podobieństwa słuchajcie: Człowiek niekory był gospodarzem, który nasadził winnicę, i płotem ją ogrodził, i *wkopał* w niej prasę, i zbudował wieżę, i najął ją winiarzom, i odjechał precz; **N** Drugiej przypowieści słuchajcie: Człowiek niekory był gospodarz, który nasadził winnicę i płotem ją ogrodził, i *wkopał* w niej prasę, i zbudował wieżę, i najął ją oraczom, i odjechał precz; **B** Drugiego podobieństwa słuchajcie. Był niekory gospodarz, który nasadził winnicę i płotem ją ogrodził i *wkopał* w niej prasę, a zbudował wieżę i najął ją robotnikom i pojechał precz; **War** Innego podobieństwa wysłuchajcie: Był pewien gospodarz, który zasadził winnicę, ogrodził ją płotem, *wkopał* w nią prasę i zbudował wieżę, i wydzierzawił ją wieśniakom, i odjechał; **Ngd** Posłuchajcie drugiego podobieństwa: Pewien człowiek był gospodarzem, który zasadził winnicę, ogrodził ją płotem, *wkopał* w niej tłocznię, zbudował wieżę, i oddał ją hodowcom winorośli, oraz odjechał z domu; **Tys** Posłuchajcie innej przypowieści: Był pewien gospodarz, który założył winnicę. Otoczył ją murem, *wkopał* w niej tłocznię, zbudował wieżę, w końcu oddał ją w dzierzawę rolnikom i wyjechał.

¹⁴⁴ **Kr** Nebo *zlatník* jeden, jménem Demetrius, kterýž dělával chrámy stříbrné modly Diány, nemaly zisk přivodil řemeslníkům; **G** Albowiem niekory *zlatník*, imieniem Demetryjusz, który robił kościoły srebrne Dyjany, niemały zysk przywoził rzemieślnikom; **N** Albowiem niekory imieniem Demetrius, *zlatník*, który robił kościoły srebrne Dianie, czynił niemały pożytek rzemieślnikom; **B** Albowiem niekory imieniem Demetrius, *zlatník*, który robił kościoły srebrne Dianie, czynił niemały pożytek rzemieślnikom; **War** Albowiem pewien *zlatník*, imieniem Demetriusz, który wyrabiał srebrne świątynki Artemidy i zapewniał rzemieślnikom niemały zarobek; **Ngd** Bowiem pewien *mincarz*, imieniem Demetriusz, robiąc srebrne świątynie Artemidy, dostarczał niemały zarobek rzemieślnikom; **Tys** Pewien *zlatník*, imieniem Demetriusz, dawał znaczne zarobki rzemieślnikom przy wyrobie srebrnych świątyniek Artemidy.

¹⁴⁵ 1J 4,3 *ἀντίχριστος* ‘antychryst’ (*W* *antychryst*).

¹⁴⁶ Dz 27,14 *εὐρακίλων* ‘eurakyllo, wiatr północno-wschodni’ (*W* *euroakwilo*).

¹⁴⁷ J 2,16 *ἐμπόριον* ‘targ, targowisko’ (*W* *kupiectwo*).

¹⁴⁸ Łk 12,45 *μεθύσκομαι* ‘upijać się czymś’ (*W* *upijać się*).

¹⁴⁹ Heb 11,21 – (*W* –)

¹⁵⁰ Flp 1,24 *ἀναγκαῖος* ‘konieczny, niezbędny, przymusowy; spokrewniony, bliski’ (*W* *potrzebny*).

¹⁵¹ 1P 3,3 *ἐμπλοκή* ‘warkocz, splot’ (*W* *trefienie*).

*stadko*¹⁵², *śmiertelność*¹⁵³, *zaklinanie*¹⁵⁴, *zginąć*¹⁵⁵.

Analizie zostały poddane te leksemy swoiste *G*, jak i charakterystyczne dla *G* i *N*, dla *G* i *B* oraz dla *G*, *N* i *B*, które uznać można za pozostające w relacji zależności *G* od *Kr*. Skonfrontowane one zostały z ich odpowiednikami w konkretnych miejscach biblijnych *War*, współczesnego przekładu na język polski, pozostającego w kręgu reformacyjnej tradycji translatorskiej, hołdującej zasadzie doktrynalnej *sola Scriptura*, utrwalonej w *Biblii gdańskiej* z 1632 roku, a wypracowywanej przez poprzedników Daniela Mikołajewskiego, zwłaszcza zaś przez tłumaczy *Biblii brzeskiej*.

W ujęciu kwantytatywnym w *G* wystąpiło 78 leksemów osobliwych, 7 leksemów charakterystycznych dla *G* i *N*, 5 leksemów charakterystycznych dla *G* i *B* oraz 18 leksemów charakterystycznych dla *G*, *N* i *B*, które wskazywać mogą na powiązania leksykalne *G* z *Kr* – w sumie zaś 108 tego typu leksemów. Zaledwie 25 z nich powtarza się w biblijnych miejscach paralelnych *War*. Szczegółowe zestawienie danych liczbowych zawiera tabela 1.

Tabela 1. Leksemy wykazujące ewentualną zależność filiacyjną *G* od *Kr* wobec *War*

Grupa leksemów wykazujących ewentualną zależność filiacyjną <i>G</i> od <i>Kr</i>	Liczba leksemów występujących w <i>G</i>	Liczba leksemów występujących w <i>G</i> i <i>War</i> w miejscach paralelnych
swoiste dla <i>G</i>	78	14
charakterystyczne dla <i>G</i> i <i>N</i>	7	3
charakterystyczne dla <i>G</i> i <i>B</i>	5	1
charakterystyczne dla <i>G</i> , <i>N</i> i <i>B</i>	18	7
razem	108	25

Tylko 13 z 25 leksemów wskazujących ewentualną zależność filiacyjną *War* jednocześnie od *G* i *Kr* uznać można we wskazanych miejscach biblijnych za wyróżniające *War* na tle niezależnego od *G* przekładu, jakim jest *Tys*. 12 pozostałych haseł ze względu na ich występowanie zarówno w *War*, jak i w *Tys*, w przekładzie ze względów na swoją tradycję translacyjną nienawiązującym do *G*, to leksemy transparentne w tym względzie. Szczegóły zawiera tabela 2¹⁵⁶.

¹⁵² Łk 12,32 *ποιμνιον* ‘trzcoda, stado, zwłaszcza owiec; trzódka’ (*W stado*).

¹⁵³ 2Kor 5,4 *θνητός* ‘taki, który może umrzeć, śmiertelny; umarły’ (*W to, co jest śmiertelne*).

¹⁵⁴ Dz 19,13 *ἐξορκίζω* ‘zaklinać, poprzysięgać, zobowiązywać przysięgą kogoś’; *G*, *NT*, *B* *bawiący się zaklinaniem* (*W zaklinacz*).

¹⁵⁵ 2P 2,12 *φθειρω* ‘niszczyć, pustoszyć, doprowadzać do ruiny, psuć coś’ (*W zginąć*).

¹⁵⁶ Podkreślone zostały te leksemy, które w aspekcie ich proveniencji uznać należy w *War* za transparentne, jako że wystąpiły także w *Tys*.

Tabela 2. Leksemy wskazujące na ewentualną zależność filiacyjną *War* jednocześnie od *G* i *Kr*

<i>G</i>	Lokalizacja	<i>War</i>	<i>Ngd</i>	<i>Tys</i>
<i>blask</i>	Łk 11,36	<i>blask</i>	<i>blask</i>	<i>blask</i>
<i>dolamać</i>	Mt 12,20	<i>dolamać</i>	<i>zgubić</i>	<i>złamać</i>
<i>dopelniać</i>	Kol 1,24	<i>dopelniać</i>	<i>wypełniać</i>	<i>dopelniać</i>
<i>garncarz</i>	Rz 9,21	<i>garncarz</i>	<i>garncarz</i>	<i>garncarz</i>
<i>gorliwie</i>	Łk 22,44	<i>gorliwie</i>	<i>gorliwie</i>	<i>usilnie</i>
<i>kotlarz</i>	2Tm 4,14	<i>kotlarz</i>	<i>który obrabia metal</i>	<i>brzązownik</i>
<i>marny</i>	1P 1,18	<i>marny</i>	<i>przemijający</i>	<i>przemijający</i>
<i>mila</i>	Mt 5,41	<i>mila</i>	<i>mila</i>	<i>tyśiąc kroków</i>
<i>nieuczony</i>	Dz 4,13	<i>nieuczony</i>	<i>nieuczony</i>	<i>nieuczony</i>
<i>niewielki</i>	Ap 3,8	<i>niewielki</i>	<i>mały</i>	<i>znikomy</i>
<i>oliwka</i>	Jk 3,12	<i>oliwka</i>	<i>oliwka</i>	<i>oliwka</i>
<i>poniżyć się</i>	Mt 23,12 Łk 14,11 Łk 18,14	<i>poniżyć się</i> <i>poniżyć się</i> <i>poniżyć się</i>	<i>uniżyć się</i> <i>uniżyć</i> <i>uniżyć się</i>	<i>poniżyć się</i> <i>uniżyć się</i> <i>uniżyć się</i>
<i>powonienie</i>	1Kor 12,17	<i>powonienie</i>	<i>węch</i>	<i>powonienie</i>
<i>przylatywać</i>	Mt 13,32	<i>przylatywać</i>	<i>przylatywać</i>	<i>przylatywać</i>
<i>trębacz</i>	Ap 18,22	<i>trębacz</i>	<i>trębacz</i>	<i>trębacz</i>
<i>wieszczcy</i>	Dz 16,16	<i>wieszczcy</i>	<i>pyton</i>	<i>wieszczcy</i>
<i>wkopać</i>	Mt 21,33	<i>wkopać</i>	<i>wkopać</i>	<i>wykopać</i>
<i>wściekły</i>	Jud 1,13	<i>wściekły</i>	<i>dziki</i>	<i>rozżukany</i>
<i>wyprosić</i>	Łk 22,31	<i>wyprosić</i>	<i>wyprosić</i>	<i>domagać się</i>
<i>zaczynać się</i>	1P 4,17	<i>zaczynać się</i>	<i>rozpoczęcie</i>	<i>rozpocząć się</i>
<i>zgarnąć</i>	Rz 12,20	<i>zgarnąć</i>	<i>zgrupować</i>	<i>zgrupować</i>
<i>złotnik</i>	Dz 19,24	<i>złotnik</i>	<i>mincarz</i>	<i>złotnik</i>
<i>zrównać</i>	Łk 19,44	<i>zrównać</i>	<i>powalić</i>	<i>powalić</i>
<i>zwiastować</i>	Łk 2,10 Ap 14,6 1J 1,2 1J 1,3	<i>zwiastować</i> <i>zwiastować</i> <i>zwiastować</i> <i>zwiastować</i>	<i>ogłosić</i> <i>ogłosić</i> <i>oznajmiać</i> <i>oznajmiać</i>	<i>zwiastować</i> <i>ogłosić</i> <i>oznajmiać</i> <i>oznajmiać</i>
<i>zwiastowany</i>	Heb 4,2 Heb 4,6 1P 1,25 1P 1,12	<i>zwiastowany</i> <i>zwiastowany</i> <i>zwiastowany</i> <i>zwiastowany</i>	<i>zwiastowany</i> <i>zwiastować</i> <i>ogłoszony</i> <i>oznajmiony</i>	<i>otrzymać</i> <i>otrzymać</i> <i>ogłosić</i> <i>obwieszony</i>

Na marginesie odnotowania wart jest fakt, iż niektóre z analizowanych tu leksemów swoistych *G*, jak i charakterystycznych dla *G* i *N*, dla *G* i *B* oraz dla *G*, *N* i *B*, które uznać można za pozostające w relacji zależności *G* od *Kr*, w paralelnych miejscach biblijnych występują w *Ngd*, translacji, której tłumacze świadomie nawiązują filologicznie do pierwszego wydania *Biblii gdańskiej* z 1632 roku. Niektóre z nich poświadczone są – jak wskazują na to dane tabeli 2 – w *Ngd*, *War* i w *Tys* zarazem (*blask*, *garncarz*, *nieuczony*, *oliwka*, *przylatywać*, *trębacz*) lub tylko w *Ngd* i w *War* (*gorliwie*, *mila*, *wkopać*, *wyprosić*, *zwiastować* – Heb 4,2; 4,6). Jednak najdobitniej o filologicznej postawie współczesnych tłumaczy wobec *G* świadczą te z poddanych tu analizie leksemów wskazujących na relacje zależności *G* od *Kr*, które w paralelnych miejscach biblijnych pojawiły się wyłącznie w *Ngd*. Są

to: *pochlebiać, spłodzić, spłodzony, trapić się, ukryty, wstawiony*. Wszystkie one należą do grupy leksemów swoistych leksykonu *G*.

Przedstawiona analiza leksyki wskazującej ewentualny związek filiacyjny *War* z *G* i *Kr* jednocześnie dowiodła, że w odpowiednich miejscach biblijnych *War* występuje stosunkowo niewiele leksemów tego typu – w sumie 25 haseł. Tylko w wypadku 12 z nich (po konfrontacji z paralelnymi miejscami biblijnymi *Tys*) powinowactwo leksykalne *War* z *Kr* za pośrednictwem *G* można uznać za niebudzące wątpliwości. Jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że analizowane leksemy w *G*, tekście źródłowym, występują najczęściej z frekwencją $f=1$, skalę ewentualnej zależności *War* od *Kr* za pośrednictwem *G* uznać należy za niewielką. Mimo to w *War*, we współczesnym polskim przekładzie biblijnym, odnaleźć można relikty leksykalne będące echem dawnych związków polskich translacji biblijnych, powstałych w kręgu protestanckim za sprawą doktrynalnej zasady *sola Scriptura*, z szesnastowieczną czeską *Biblią kralicką*.

TOMASZ LISOWSKI

Lexical relics of the sixteenth century Bohemian Bible of Kralice (*Bible kralicka*) in the modern translation of the New Testament in the *Warsaw Bible* (1975)

Summary

The 1975 edition of the *Warsaw Bible*, a modern translation from the original languages and published by the British and Foreign Biblical Society, is a translation that has superseded the *Danzig Bible* (Biblia Gdańska) of 1632, translated by Daniel Mikołajewski, as the authorized version to Polish-speaking Protestants in its moral guidance, observance of religious ceremonial, ecclesiastical creed and religious practice. Despite the claims of the editorial board of the *Warsaw Bible*, however, its translation has not entirely discarded the vocabulary of the *Danzig Bible*, the last link in the chain of Polish Renaissance translations that referred to the foundational doctrinal principle of the Protestant Reformation *sola Scriptura*.

This article aims at indicating lexical relics in the New Testament of the *Warsaw Bible* that have their roots in the sixteenth century Czech translation of the Bible - *Kralice Bible*, and which were absorbed via the *Danzig Bible* that superseded and was much influenced lexically by the earlier Czech translation published about 50 years earlier.

A section of the lexis of the New Testament of the *Danzig Bible* is put to an analysis in the article, namely:

1. lexemes peculiar to this particular translation, i.e., the ones that do not occur in, firstly, the New Testament in the *Brześć Bible* (*Biblia brzeska*) (1563) and in the *Danzig New Testament* (1606), i.e., the two earlier Protestant translations affiliated with the *Danzig Bible*, and, secondly, in the *Bible* of Jakub Wujek (1599), a Catholic post-Tridentine translation made from the Vulgate;

2. lexemes characteristic for the lexis of the New Testament of the *Danzig Bible* and for either of the above mentioned Protestant translations.

Thus defined lexical layer of the New Testament in the *Danzig Bible* provided a basis for a confrontation of parallel Biblical passages in the New Testament in the *Kralice Bible*, which resulted in a list of 108 lexemes indicating or manifesting a potential lexical dependence of the *Danzig Bible* from those of the *Kralice Bible*.

Only 25 lexemes of the total set of 108 lexemes from the New Testament in the *Danzig Bible* are repeated in the parallel places of the New Testament in the *Warsaw Bible*, whereas only 12 lexemes of the former group (i.e., 25) (after a confrontation with the parallel Biblical passages of the New Testament in the *Millennium Bible*, the modern Polish Catholic translation for which the Protestant *Danzig Bible* was not a pattern for translation), unequivocally indicate their traditional provenance.

Bearing in mind the fact that the lexemes under scrutiny in the New Testament of the *Danzig Bible* usually occur with the frequency of $f=1$, the scope of the possible dependence of the vocabulary of the New Testament in the *Warsaw Bible* from that of the *Kralice Bible* via *Danzig Bible*, has to be evaluated as weak and insignificant. Notwithstanding the fact, the Warsaw Bible does include some lexical relics that clearly testify to the older relationships of Polish Biblical translations on account of the doctrinal *sola Scriptura* principle, originated within Protestants circles, with the sixteenth century *Kralice Bible*.

Keywords: Polish and Czech translations of the Bible, Polish biblical style, translation technique, lexical equivalence, text filiation, quantitative method

